

ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ЯШЕЛ ҮЗӘН МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫНЫҢ
НОВОПОЛЬКА АВЫЛ ЖИРЛЕГЕ СОВЕТЫ

КАРАР

2021 елның 26 июле

№43

Татарстан Республикасы Зеленодольск муниципаль районының «Новопольский авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге территориясен төзекләндерү кагыйдәләре турында

«Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 06.10.2003 ел, № 131-ФЗ Федераль закон, «Татарстан Республикасында жирле үзидарә турында» 28.07.2004 ел № 45-ЗРТ Татарстан Республикасы Законы нигезендә, Татарстан Республикасы Зеленодольск муниципаль районының "Новопольский авыл жирлеге" муниципаль берәмлеге Уставына таянып, Новопольский авыл жирлеге Советы

КАРАР ИТТЕ:

1. Татарстан Республикасы Зеленодольск муниципаль районы Новопольский авыл жирлеге территориясен төзекләндерү кагыйдәләрен расларга (1 нче кушымта).

2. Зеленодольск муниципаль районы Новопольский авыл жирлеге Советы карарын үз көчен югалткан дип тану 15.02.2019 ел № 218 «Татарстан Республикасы Зеленодольск муниципаль районының «Новопольский авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге территориясен төзекләндерү кагыйдәләрен раслау турында».

3. Әлеге карарны Татарстан Республикасы хокукый мәгълүматының рәсми порталында урнаштырырга (<http://pravo.tatarstan.ru>) Татарстан Республикасы Муниципаль берәмлекләре порталы составында Зеленодольск муниципаль районы сайтына урнаштырырга (<http://zelenodolsk.tatarstan.ru>) («Интернет» мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә, шулай ук Татарстан Республикасы Зеленодольск муниципаль районы Новопольский авыл жирлегенә мәгълүмати стендларында түбәндәге адреслар буенча урнаштырылган: Новопольский бистәсе, Ирек урамы, 39 йорт, үрнәк поселогы, Үзәк урамы, 53а йорт, кибет янында мәгълүмат щиты. Чистай мәгълүмат щиты Ирек ур., 24 йорт, грузин мәгълүмат щиты Ветераннар ур., Красницкий мәгълүмат щиты П. Тынычлык ур., 3 йорт, Дубровка бистәсе мәгълүмат щиты Дружба ур., 1 йорт, Новочувашский мәгълүмат щиты п. Зеленая ур., 1 йорт

4. Әлеге карарның үтәлешен тикшереп торуны Новопольский авыл жирлеге Советы башлыгына йөкләргә.

Новопольский авыл
жирлеге башлыгы,
Совет рәисе

Якупов Н.Ю.

1 нче кушымта
Новопольский Советы карары буенча
Зеленодольск авыл жирлеген башлыгы
муниципаль районы
Татарстан Республикасы
2021 елның 26 июле №43

ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЗЕЛЕНДОЛЬСК МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ НОВОПОЛЬСКИЙ АВЫЛ ЖИРЛЕГЕ ТЕРРИТОРИЯСЕН ТӨЗЕКЛЭНДЕРҮ КАГЫЙДЭЛӘРЕ

I. Гомуми нигезләмәләр

1. Татарстан Республикасы Зеленодольск муниципаль районының Новопольский авыл жирлеген территориясен төзекләндерү кагыйдәләре (алга таба - кагыйдәләр) Федераль законда каралган вәкаләтләрне тормышка ашыру кысаларында эшләнде 06.10.2003 № 131-ФЗ «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында», Федераль закон нигезендә 10.01.2002 № 7-ФЗ «Әйләнә-тирә мохитне саклау турында», Федераль закон 30.03.1999 № 52-ФЗ «Халыкның санитар-эпидемиологик иминлеген турында», Федераль закон 24.11.1995 № 181-ФЗ «Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында», Административ хокук бозулар турында Россия Федерациясе кодексы, Административ хокук бозулар турында Татарстан Республикасы кодексы һәм Россия Федерациясенен башка норматив хокукий актлары, Татарстан Республикасы һәм муниципаль норматив хокукий актлар.

2. Әлеген кагыйдәләр оештыру-хокукий формасына карамастан, барлык физик һәм юридик затлар тарафыннан үтәлергә тиеш.

3. Әлеген кагыйдәләр жирлекнен бөтен территориясендә гамәлдә һәм таләпләр билгелен:

- алар урнашкан биналарны (торак йортларны да кертеп), корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен карап тоту буенча тиешле Биналарның һәм корылмаларның фасады һәм коймаларының тышкы кыяфәтенә карата;

- төзекләндерү буенча эшләр исемлегенә һәм аларны вакыт-вакыт башкаруга бәйле рәвештә;

- биналарның (аларда биналар) һәм корылмаларның милекчеләренен төзекләндерүдә катнашу тәртибен билгеләү турында;

- жирлек территориясен төзекләндерүне оештыру буенча (урамнарны яктырту, территорияләрне яшелләндерү, урам исемнәре һәм йорт номерлары язылган күрсәткечләр кую, кече архитектура формаларын урнаштыру һәм карап тоту).

4. Территорияләрне төзекләндерү элементларын проектлау һәм урнаштыру шәһәр төзелешен һәм жир законнары, махсус нормалар һәм кагыйдәләр, дәүләт стандартлары, жирдән файдалану һәм төзелеш Кагыйдәләрен, билгеләнгән тәртиптә расланган проект документлары нигезендә гамәлгә ашырыла.

5. Әлеген кагыйдәләр жирлек территориясендә коммуналь һәм сәнәгать

калдыкларын жыю, чыгару, ташу, утильлөштөрү һәм эшкөртү буенча мөнәсәбәтләрне жайга салмый.

II. Төп төшенчэләр

Әлеге Кагыйдәләрне гамәлгә ашыру максатларында түбәндәге төшенчэләр кулланыла:

1) жирле әһәмияттәге автомобиль юлы - транспорт инфраструктурасы объекты, транспорт чаралары хәрәкәте өчен билгеләнгән һәм үз эченә автомобиль юлына бүлөп бирелгән полоса чикләрендә жир кишәрлекләрен һәм аларда урнашкан конструктив элементлар (юл полотносы, юл өслеге һәм мондый элементлар) һәм аның технологик өлеше булган юл корымалары, саклагыч юл корымалары, ясалма юл корымалары, житештерү объектлары, автомобиль юлларын төзекләндерү элементлары;

2) арборицидлар-агач-куак үсемлекләренең чүп үләнәнә каршы кулланыла торган химик матдәләр;

3) хужасыз транспорт чарасы - милекчәсе яки хужасы билгеле булмаган йә, әгәр законда башкасы каралмаган булса, милекчә баш тарткан милекчә хокукыннан баш тарткан транспорт чарасы;

4) территорияне төзекләндерү - муниципаль берәмлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләре белән билгеләнгән чаралар комплексын тормышка ашыру, гражданның яшәү шартларын яхшырту, муниципаль берәмлек территориясенә санитар һәм эстетик торышын яхшырту, мондый территорияләрдә урнашкан торак пунктларның территорияләрен, шул исәптән гомуми кулланылыштагы территорияләрен, жир кишәрлекләрен, биналарны, төзелмәләрен, корымаларны, якин-тирә территорияләрен карап тоту буенча чаралар комплексын тормышка ашыру эшчәнлегә.;

5) Наратлык балтыравыгы-зур үләнле үсемлек, балтырган гаилә төре зонтик. Үсемлек озак яшәүче тән тиреләре китереп чыгара ала;

6) ташландык транспорт чарасы - милекчә тарафыннан алты ай һәм аннан да күбрәк вакытка калдырылган транспорт чарасы (ишекләр, кузов остеклениесе элементлары, кузовның башка элементлары, ябык ишекләр булмау, ишекләренә каплау мөмкинлегә булмау һ. б.), шулай ук билгеләнеше буенча файдалану мөмкинлегә булмау (тәгәрмәчләр, тәгәрмәчләр, башка конструктив детальләр булмау һ. б.) һәм шул ук вакытта гомуми кулланылыштагы урыннарда (йорт яны территорияләрендә), транспорт чараларын саклау, йөрүгә комачаулаучы транспорт чараларын, территорияне жыештыру, махсус транспорт һәм чүп-чар жыю машиналарының подъездларга һәм чүп контейнерларына һәм (яки) әлеге Кагыйдәләрне бозу белән урнаштырылган юллары;

7) бункер-зур габаритлы калдыкларны жыю өчен билгеләнгән чүп-чар жыентыгы;

8) вертикаль яшелләндерү - биналарның һәм корымаларның фасад өслекләрен, шул исәптән балконнар, лоджияләр, галереяләр, терәк диварлар һ. б. куллану, аларда стационар һәм мобил яшел үсентеләр урнаштыру өчен;

9) квартал эчендәге (жирле) юл-магистраль урамнан торак йортлар төркемнәренә һәм кварталның башка урыннарына кадәр транспорт һәм

жәяүлеләр хәрәкәте өчен билгеләнгән автомобиль юлы;

10) төзекләндерүне торгызу-юлның бөтен киңлегенә ясалма капламны, тротуарны сыйфатлы итеп торгызуны, бордюрлы ташны кире кайтаруны, туфракның ундырышлы катламын торгызу, газон үләннәрен һәм бозылган яшел үсентеләрне утырту белән тырмалау өчен газоннарны ремонтлау, реклама конструкцияләрен һәм төзекләндерүнең башка элементларын үз эченә алган эшләр комплексы;

11) газон-махсус сайланган үләннәр орлыкларын чәчү белән булдырыла торган, ул утырту, парк корылмалары өчен фон һәм ландшафт композициясенә мөстәкыйль элемент булып тора;

12) гербицидлар - үсемлекләргә юк итү өчен кулланыла торган химик матдәләр;

13) кунак стоянкасы - торақ зоналарга килүчеләрнең жиңел автомобильләрен кую өчен билгеләнгән ачық майданчык;

14) балалар майданчыгы - жир участогы, аның өслегендә балалар уеннары өчен билгеләнгән объектлар (таулар, карусельләр, таганнар, комлыклар һәм (яки) башка шундый объектлар урнашкан);

15) ишегалды территориясе - бер яки берничә күп фатирлы йорт янындагы һәм анда яшәүче затларның гомуми кулланылышында булган һәм аларның эшләвен тәмин итә торган территория. Күп фатирлы йортларның ишегалды территориясендә балалар майданчыклары, ял итү урыннары, киём киптерү, автомобиль кую урыннары, яшел үсентеләр һәм башка жәмәгать кулланылышы объектлары урнашкан;

16) ишегалды корылмалары - жир кишәрлегендә урнашкан вакытлыча ярдәмче корылмалар (базлар, күгәрчен тавыклары, сарайлар һ. б.);

17) йорт-ишегалды корылмалары булган индивидуаль торақ йорт һәм әлеге йорт урнашкан жир кишәрлеге;

18) йорт билгеләре - аншлаг (урам, майдан, проспект), номер билгесе (йорт һәм корпус номерларын күрсәткече), подъезд һәм фатир номерларын күрсәткече), объектның инвалидлар өчен мөмкинлегенә халыкара символы, рәхмәт белдерүчеләр, истәлекле такталар, полигонометрик билге, янғын гидранты күрсәткече, грунт геодезия билгеләре күрсәткече, магистраль камералары һәм суүткәргеч чөлтәре коелары күрсәткечләре, канализация күрсәткече, жир асты газүткәргече корылмалары күрсәткече, жир асты газүткәргечләре;

19) халыкның тормыш эшчәнлегенә нәтижәсендә барлыкка килә торган сыек көнкүреш калдыклары һәм ташландык суларны кабул итү һәм туплау өчен билгеләнгән, үзәкләштерелгән ташландык суларны агызу системасына тоташтырылмаган (технологик тоташтырылмаган) корылмаларга һәм жайланмаларга ташлана торган көнкүреш калдыклары - хужалык-көнкүреш сулары;

20) бина-капиталь төзелеш объекты, ул бердәм күләмле төзелеш системасын (төзелешкә бер рәхсәт нигезендә төзелгән) тәшкит итә, ул автономияле рәвештә яшәп, үзгәртеп корылырга һәм кулланылырга мөмкин;

21) яшел үсентеләр - билгеле бер территориядә агач-куак һәм үлән

үсемлекләре жыелмасы;

22) жир кишәрлеге - жир өслегенә бер өлеше, аның чикләре федераль законнар нигезендә билгеләнгән;

23) жир эшләре - грунт юып алу, жәю, территориянең камилләштерелгән яки грунт өслеген бозып, йә камилләштерелгән юлларны һәм тротуарларны урнаштыру (жәю) белән бәйлә эшләр;

24) эшләрне алып бару зонасы - төзелеш, инженерлык коммуникацияләре салу, капитал һәм башка ремонт эшләре рөхсәт ителгән койма белән әйләндереп алынган территория. Теләсә нинди эш төрләрен (аварияләрдән тыш) үткөрү, жиһазлар, материаллар, калдыклар, техник инвентарь туплау, тиешле киртәләрдән читтә тыела;

25) инженерлык коммуникацияләре - инженерлык-техник тәэмин итү челтәрләре: суүткәргеч, канализация, жылылык, труба үткәргечләр, электр линияләре, элемент һәм Новопольский авыл жирлеге территориясендә булган яки салынуучы башка инженер корылмалары;

26) каты коммуналь калдыкларны, эре габаритлы калдыклардан тыш, жыю өчен билгеләнгән контейнер - чүп-чар жыентыгы;

27) контейнер майданчыгы - каты коммуналь калдыклар жыелу урыны (майданчыгы), әйләнә-тирә мохитне саклау өлкәсендә Россия Федерациясе законнары һәм халыкның санитар-эпидемиологик иминлеген тәэмин итү өлкәсендә Россия Федерациясе законнары таләпләре нигезендә төзекләндерелгән һәм контейнерлар һәм бункерлар урнаштыру өчен билгеләнгән;

28) компенсация яшелләндерү - юк ителгән яки зыян күргән яшел үсентеләр урынына яңадан торгызу;

29) түбәләрне яшелләндерү - биналар һәм корылмаларның түбәләрен, аларда архитектура-ландшафт объектлары (газоннар, чәчәкләр, бакчалар, агачлар һәм куаклар белән майданчыклар) булдыру өчен куллану;

30) яңгыр сулары канализациясе (яңгыр сулары канализациясе) - өске (яңгыр сулары, таллы), су сиптерү һәм дренаж суларын транспортлау өчен билгеләнгән инженерлык корылмалары комплексы (талоблар, яңгыр кабул итү жайланмалары, лотоклар һәм торбалар);

31) кече архитектура формалары (алга таба - МАФ) – монументаль - декоратив бизәү элементлары, мобиль һәм вертикаль яшелләндерү жайланмалары (беседкалар, аркалар, Бакча-парк скульптурасы, вазоналар, чәчәк түтәлләре, шпалерлар), су жайланмалары (фонтаннар, бюветлар, декоратив сулыклар), муниципаль жиһазлар (ял итү өчен эскәмияләр, рекреация һәм ишегаллары территорияләрендә урнашкан эскәмияләр; майданчыкларда өстәл уеннары өчен өстәлләр, сезонлы кафеларда; бакча һәм урам жиһазлары), коммуналь-көнкүреш һәм техник жиһазлар (көнкүреш чүп-чарын жыю өчен контейнерлар, чүп савытлары, почта тартмалары, инженерлык жиһазлары элементлары), күзәтү люклары һ. б.;

32) тышкы яктырту - тәүлекнең караңгы вакытында юлларны, урамнарны, майданнарны, паркларны, скверларны, ишегалларын һәм жәяүлеләр юлларын яктырту өчен билгеләнгән элементларның жыелмасы;

33) рөхсәтсез чүплек-каты коммуналь, зур габаритлы, төзелеш

калдыклары, башка чүп-чар (башка төр калдыклар) ташлау (урнаштыру) яисә ташлау, юридик яки физик затлар эшчәнлеге барышында калдыклар урнаштыру объектларының дәүләт реестрына кертелмәгән объектларда барлыкка килгән бүтән төр калдыклар (калдыкларның башка төрләре).; стационар булмаган сәүдә объекты - инженерлык-техник тээминаты челтәрләренә тоташтырылуга (технологик тоташтырылуга), шул исәптән күчмә корылмага карамастан, жир кишәрлеге белән нык бәйләнгән вакытлыча корылмадан яисә вакытлыча корылмадан торган сәүдә объекты;

34) урамнарда, скверда, паркларда, махсус яктырткыч баганаларга, диварларга, корылмаларга, металл, тимер-бетон һәм башка корылмаларга һәм жәмәгать кулланышындагы башка урыннарда урнашырга мөмкин булган яктырту приборлары (яктырту жиһазлары) - яктырту приборлары (яктырту жиһазлары);

35) төзекләндерү объектлары-жир кишәрлекләре өслегенең ясалма өслеге (асфальтобетон, бетон өслеге һ. б.), жир участкалары өслегенең башка өлешләре, биналар һәм корылмалар, шул исәптән майданнар, урамнар, юллар, юллар, велосипед юллары, ишегалды киңлекләре, балалар, спорт һәм спорт-уен майданчыклары, хужалык майданчыклары, жирле эһәмияттәге автомобиль юллары; жирле эһәмияттәге автомобиль юллары; аеруча саклаулы табигать объектлары һәм тарихи-мәдәни эһәмияттәге жирләр территорияләрен, шулай ук зиратларны, яшел үсентеләр (агачлар, куаклар, газон һ. б.) территорияләренә төзекләндерү элементлары буларак карала; тышкы яктырту һәм архитектура-сәнгать яктырту жайланмалары; коймалар, коймалар, капка; балалар, спорт һәм спорт-уен майданчыклары жиһазлары объектлары; бәйрәм ландшафты һәм башка бизәлеш предметлары; территорияне санитар тоту өчен билгеләнгән урыннар, жиһазлар һәм корылмалар, шул исәптән чүп-чар жыю һәм чыгару өчен жиһазлар һәм корылмалар, житештерү һәм куллану калдыклары; житештерү зоналарын һәм аерым житештерү объектларын, инженерлык инфраструктурасы зоналарын, махсус билгеләнештәге зоналарны төзекләндерү объектлары буларак карала торган объектлар, шулай ук тиешле санитар-саклау зоналары; аерым торак биналарның, житештерү һәм инженерлык корылмаларының фасад өлешенең тышкы кыяфәте; хокук субъектларының гамәлләре законнарда билгеләнгән кагыйдәләр һәм төзекләндерү нормалары белән жайга салына торган башка объектлар; биналарны, төзелмәләренә, корылмаларны төзү, ремонтлау һәм реконструкцияләү, яшелләндерү, инженерлык коммуникацияләрен салу, үзгәртеп кору һәм ремонтлау, стационар булмаган объектларны, ясалма төзекләндерү объектларын урнаштыру, юллар төзү һәм ремонтлау буенча чаралар алып баруға мәжбүри таләпләр - билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелгән рөхсәт һәм проект документлары, махсуслаштырылган оешмалар белән шартнамәләр булу һәм муниципаль берәмлек территориясенең куркынычсызлыгын тээмин итү, санитар нормаларны үтәү һәм эстетик халәтен саклау буенча чаралар комплексын үтәү дәүләт һәм муниципаль стандартларга туры китереп, махсус оешмалар белән килешүләр булу;

36) яшелләндерү - территорияне төзекләндерү һәм ландшафтлы

оештыру элементы, ул үсемлек компонентларын актив кулланып, шәһәр мохитен формалаштыруны тәэмин итә, шулай ук инженер эзерләүнең төрле төрләре (вертикаль планлаштыру, терраслау, кронирование һ. б.) буенча эшләр башкаруга, яшелләнделерелгән территорияләрне турыдан-туры агач, шул исәптән зур агачлар, куаклар утырту юлы белән төзекләндерүгә, үләнле газоннар, чәчәк түтәлләре, альпинарийлар һәм рокарийлар булдыруга, махсус бакчалар төзүгә һ. б. бәйле комплекслы процесс;

37) гомуми кулланылыштагы яшелләнделерелгән территорияләр - ял итүнең төрле формалары (урман парклары, парклар, бакчалар, скверлар, бульварлар, шәһәр урманнары) өчен билгеләнгән яшелләнделерелгән территория;

38) яшелләнделерелгән территорияләр - дөвалау, балалар уку һәм фәнни учреждениеләр, сәнәгать предприятиеләре, спорт комплекслары, торак кварталларның яшелләнделерелгән территориясе;

39) махсус билгеләнештәге территорияләр - санитар зоналар, су саклау зоналары, зиратларны яшелләндерү, үсентеләр питомниклары;

40) ордер - Жир һәм төзелеш эшләрен башкару хокукын бирә торган документ;

41) аеруча саклана торган табигый территорияләр - жирләр, су өслеге һәм һава кичлекләре, алар өстендә аеруча саклаулы табигый комплекслары, фәнни, мәдәни, эстетик, рекреацион һәм сәламәтләндерү әһәмиятенә ия булган, алар жирле үзидарә органнары карары белән тулысынча яисә өлешчә хужалык кулланылышынан алынган һәм алар өчен махсус саклау режимы билгеләнгән;

42) жәмәгать транспортын көтү тукталышы - жәмәгать транспорты тукталышлары, пассажирларны утырту һәм төшерү зонасы һәм жәмәгать транспорты пассажирларының көтү зонасы булган махсус жиһазландырылган майданчык;

43) пандус - халыкның аз хәрәкәтләнүче төркемнәре өчен төрле объектларга керү мөмкинлеген тәэмин итү өчен иң авыр майданчык;

44) парковка (парковка урыны) - махсус билгеләнгән һәм кирәк булганда, автомобиль юлының бер өлеше һәм (яки) машина йөрү өлешенә һәм (яки) тротуарга якин булган, юл читенә, эстакадага яки күпергә яки эстакадага яки күпер янындагы, урам-юл чөлтәренәң эстакадалы яки күпер асты кичлекләренәң, майданнарының һәм башка объектларының бер өлеше булган һәм транспорт чараларын түләүле нигездә оешкан стоянкага кую өчен билгеләнгән, шул исәптән автомобиль юлының бер өлеше һәм (яки) машина;

45) бина фасадларының колористик чишелеше паспорты (фасадларның төсле карары) - килештерелгән һәм билгеләнгән тәртиптә расланган, бердәм архитектура һәм төсле карарны билгели торган һәм аерым торучы бинаның фасадын тышкы бизәүгә карата таләпләрне билгели торган документ;

46) жәяүлеләр зоналары-шәһәр территориясе, халык жәяү йөрү һәм мәдәни-көнкүреш максатларында хәрәкәт итә, транзит хәрәкәте максатларында, билгеле бер характеристикаларга ия: тиз йөрешле урамнан һәм жир өсте жәмәгать транспорты тукталышлары булу, хезмәт күрсәтү объектларының югары концентрациясе, тарих һәм мәдәният һәйкәлләренәң, рекреацияләренәң һ.б., жәяүлеләр агымының зур суммар тыгызлыгы. Жәяүлеләр зоналары

эспланадларда, жәяүлеләр урамнарында, торақ пункт мәйданнарының жәяүлеләр өлешләрәндә формалашырга мөмкин;

47) жәяүлеләр коммуникацияләре - тротуарлар, аллеялар, юллар, жәяүлеләр элементәсен һәм шәһәр территориясендә хәрәкәт итүне тәмин итүче сукмақлар. Жәяүлеләр коммуникацияләре жәяүлеләр элементәсен һәм муниципаль берәмлек территориясендә хәрәкәт итүне тәмин итә. Торақ пункт территориясендә жәяүлеләр коммуникацияләрен урнаштырганда транспорт коммуникацияләре белән кисешүләренң минималь санын, жәяүлеләр коммуникацияләре системасының өзлексезлеген, кешеләрненң, шул исәптән Инвалидларның һәм аз хәрәкәтләнүче төркемнәрненң куркынычсыз, каршылыксыз һәм уңайлы хәрәкәт итү мөмкинлеген тәмин итәргә кирәк;

48) автостоянка - күбесенчә жиңел автомобильләрне һәм башка мототранспорт чараларын (мотоцикллар, мотороллерлар, мотоколяска, мопедлар, скутерлар) саклау (туқтау) өчен билгеләнгән махсус ачық мәйданчык);

49) хайваннарны урамда йөртү һәм дрессировкалау өчен мәйданчык-йорт хайваннарын урамда йөртү һәм дрессировкалау өчен билгеләнгән территорияненң аерымланган кишәрлеге;

50) яшел үсентеләрне зарарлау - жир өсте өлешенә һәм тамыр системасына механик, химик һәм башка зыян китерү, үсешне туқтату, шул исәптән яшел үсентеләрне яисә туфрақны зарарлы яисә пычраткыч матдәләр белән пычрату;

51) елгаларда, сусаклагычларда су күтәрелү, юл участогын, транспорт тоннельләрен су белән су басу, атмосфера явым-төшемнәре төшү нәтижәсендә территорияләренң бер өлешен су басу, юлларны, тротуарларны, инженерлык системаларыннан һәм коммуникацияләрдән су ташлау яки АГУ, Су кабул итү жайланмаларына һәм өске су бирү корылмаларына, жәяүлеләр, автотранспорт хәрәкәтенә комачаулаучы корылмаларга, пассажир транспортына хезмәт күрсәтү кагыйдәләренң төзексезлеге яки бозылуы. 2 кв. метрдан артық мәйданлы, 3 см дан артық тирәнлектәге су белән тулган территория су басылган дип санала;

52) йорт яны территориясе - шәхси йортка яки күпфатирлы йортка турыдан-туры яқын территория, алар белән технологик һәм функциональ яқтан бәйлә территория;

53) яқын-тирә территория - мондый жир кишәрлеге барлыкка килгән һәм аның чикләре Татарстан Республикасы законы белән билгеләнгән тәртип нигезендә муниципаль берәмлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләре белән билгеләнгән очрақта, бина, төзелмә, корылма, жир кишәрлеге янәшәсендәге гомуми файдаланудагы территория;

54) продуктивные хайваннар һәм кош-корт - бу хайваннар һәм кошлар, алар берничә тапкыр яки даими кулланыла алу өчен продуктары кебек сөт, йон, йомырка һәм башкалар;

55) төзекләндерү проекты - территорияне һәм башка төзекләндерү объектларын төзекләндерү буенча проект чишелешләрен (шул исәптән чәчәкләр) билгели торган текст һәм график формадагы материаллардан торган документлар;

56) тышкы мәгълүмат чараларын (паспорт) урнаштыру проекты -

төзеклэндерү элементының тышкы кыяфәтен һәм төгәл урнашу урынын, шулай ук тышкы мәгълүмат чараларын билгели торган, һәм аны идентификацияләү өчен кирәкле башка мәгълүматны үз эченә алган муниципаль хокукый акт белән расланган билгеләнгән формадагы документ;

57) территорияләре санитар чистарту - билгеле бер территориядән жыю, каты коммуналь һәм зур габаритлы калдыкларны чыгару һәм утильләштерү (зарарсызландыру);

58) авыл хужалыгы хайваннары - терлекчелек һәм башка авыл хужалыгы продукциясе житештерү өчен файдаланыла торган хайваннар, терлекләр, кыйммәтле мехлы жәнлекләр, йорт куяннары, умарта кортлары һәм башкалар;

59) төзеклэндерү объекттын карап тоту - чисталыкны тәмин итү, төзеклэндерү объектларының, аларның аерым элементларының тиешле техник, физик, санитар һәм эстетик халәтendә тоту;

60) территорияләре карап тоту - биналарның, корылмаларның, кече архитектура формаларының, киртәләренң, төзелеш мәйданчыкларының, яшел утыртмаларның, жир асты инженерлык коммуникацияләренң һәм аларның конструктив элементларының, жир кишәрлегендә урнашкан транспорт инфраструктурасы объектларының фасадларын үз вакытында ремонтлау һәм карап тоту белән бәйле чаралар комплексы;

61) юлларны, квартал эчендәге юлларны һәм башка юл инфраструктурасын карап тоту - аларны тиешле тәртиптә тоту һәм чисталык, юллар, тротуарлар, юл читендәге, квартал эчендәге юллар һәм юл хужалыгының башка элементлары буенча автомобильләренң һәм жәяүлеләренң тоткарлыксыз хәрәкәтен тәмин итү буенча чаралар комплексы;

62) карау һәм яңгыр кабул итү коеларын (яңгыр канализациясе), жир асты коммуникацияләре коеларын (корылмаларны) тоту - эшкә сәләтлелек, куркынычсызлык, тиешле хезмәтләр һәм жир асты коеларының эстетик төре, төрле билгеләнештәге камераларны, яңгыр канализациясен һәм жир асты инфраструктурасының башка элементларын тәмин итү буенча чаралар комплексы;

63) махсулаштырылган автостоянка - күчмә ташландык, хужасыз транспорт чараларын саклау өчен махсус жиһазландырылган һәм саклана торган мәйданчык;

64) төзелгән муниципаль контрактлар нигезендә, муниципаль берәмлек территориясен төзеклэндерү өлкәсендә эшчәнлекнең махсус төрләрен гамәлгә ашыручы, шул исәптән транспорт чараларын махсулаштырылган автостоянкага күчерүне гамәлгә ашыручы төрле оештыру - хокукый формадагы юридик затлар-махсулаштырылган оешмалар;

65) транспорт чараларын урнаштыру өчен махсус билгеләнгән урыннар - закон нигезендә оештырылган автомобиль стоянкалары, гаражлар, ремонт остаханәләре һәм башка биналар, техниканы саклау (хезмәт күрсәтү) өчен билгеләнгән бүлмәләр, Россия Федерациясе Юл хәрәкәте кагыйдәләре нигезендә билгеләнгән парковка (парковка урыннары) урыннары, Министрлар Советы карары белән расланган - Россия Федерациясе Хөкүмәте 23.10.1993 № 1090 «Юл йөрү кагыйдәләре турында»;

66) спорт майданчыгы - жир участогы, аның өслегендә физик культура һәм спорт белән шөгьльләнү өчен билгелэнгән объектлар (баскетбол щитлары, брусья, гимнастик стеналар, турниклар һәм (яки) башка шундый объектлар урнашкан);

67) тышкы мәгълүмат урнаштыру чарасы-оешманың урнашу урынында һәм (яки) товарны сату урынында, биналарны мәгълүмати рәсмиләштерү максатларында хезмәтләр күрсәтү урынында, Федераль законның 9 статьясы нигезендә күрсәтелүче мәгълүматны кулланучыларга житкерү өчен, территорияне төзекләндерү элементы «Кулланучылар хокукларын яклау турында» (оешманың фирма атамасы, аның урнашу урыны (адресы) һәм аның эш режимы турында), шулай ук закон үз көченә яки эшлекле әйләнеш үз көченә керүгә мәжбүри булган мәгълүматны һәм реклама белән бәйле максатларны эзәрлекләми;

68) төзелеш майданы-яңа (шул исәптән төзелеп бетмәгән төзелеш объектлары), шулай ук гамәлдәге күчемсез милек объектларын реконструкцияләү, техник яктан яңадан коралландыру һәм (яки) ремонтлау, демонтажлау, шулай ук төзелеш һәм (яки) монтаждау, ремонтлау, реконструкцияләү һәм (яки) техник яктан яңадан жиһазландыру урыннары;

69) тактильное катлам - өслек катламы фактурасын сизелерлек үзгәртү белән каплау;

70) каты коммуналь калдыклар - физик затлар куллану процессында торак урыннарда барлыкка килә торган калдыклар, шулай ук шәхси һәм көнкүреш ихтыяжларын канәгатьләндерү максатларында физик затлар тарафыннан аларны торак урыннарда куллану процессында үз Куллану үзлекләрен югалткан товарлар. Каты коммуналь калдыкларга шулай ук юридик затлар, шәхси эшмәкәрләр эшчәнлегенә процессында барлыкка килә торган һәм физик затлар куллану процессында торак урыннарда барлыкка килә торган калдыклар составы буенча охшаш калдыклар да керә;

71) чикләнгән затлар даирәсе куллана торган территорияләр (шул исәптән майданнар, урамнар, юллар, яр буйлары, гомуми файдаланудагы су объектларының яр буе полосалары, скверлар, бульварлар);

72) транспорт чарасы - кешеләр, йөкләр яки анда урнаштырылган жайланмалар өчен билгелэнгән жайланма (шул исәптән транспорт чарасы белән бергә хәрәкәт итү өчен кирәкле тагылмалар, ярымприцеплар һәм башка жайланмалар);

73) территорияләргә жыештыру - житештерү һәм куллану калдыкларын, башка чүп-чар, карны махсус билгелэнгән урыннарда жыю, чыгару белән бәйле эшчәнлек төре, шулай ук халыкның экологик һәм санитар-эпидемиологик иминлеген тәмин итүгә һәм әйләнә-тирә мохитне саклауга юнәлтелгән башка чаралар;

74) күрсәткечләр: - урамнар, йорт номерлары, подъездлар һәм фатирлар, янғын гидранты, грунт геодезик билгеләре, магистраль камералары һәм суүткәргеч челтәре коелары, шәһәр канализациясе, жир асты газүткәргечләре корылмалары, полигонометрик билге, бинаның фасадында урнашкан инвалидлар өчен мөмкинлегенә күрсәткечләре;

75) жирлек турында гомумиләштерелгән мәгълүматны үз эченә алган күрсәткечләр, туризм өлкәсендә объектларның, мәгариф объектларының, дәүләт һәм муниципаль учреждениеләрнең урнашу урыннары, аерым торган урыннар рәвешендә урнаштырыла торган күрсәткечләр;

76) вәкаләтле органнар - муниципаль берәмлек жирле үзидарә органнарының функциональ һәм территориаль органнары, алар үз компетенциясе кысаларында жирлек территориясен төзекләндерүне оештыруны, координацияләүне һәм тикшереп торуны гамәлгә ашыручы;

77) чүп савытлары - чүп жыю өчен хезмәт итүче 0,2 дән 0,5 кубометрга кадәр күләмле (чиләк, тартмалардан һәм башка шундый сыешлыклардан тыш) махсулаштырылган сыешлык (чиләк, тартмалардан тыш);

78) фасад - бинаның тышкы ягы (төп, ян, ишегалды). Бинаның төп фасады күзгә күренеп торырлык зур зонага ия, кагыйдә буларак, үзәк һәм/яки башка урамнар ягыннан кабул итүгә юнәлдерелгән;

79) фриз - горизонталь полоса рәвешендәге фасадның яки козырекның декоратив обрамляющий элементы;

80) фронтон - бинаның фасадының йомгаклау өлеше, ул түбәдән югары дәрәжәдәге түбә, измеряемая нче өске тамга тәрәзәләреннән яки чыгыш ясаучы элементларга кадәр өске тамга фасады;

81) хужалык мәйданчыклары - йорт яны территориясендә хужалык өчен билгеләнгән мәйданчыклар, киём киптерү, келәмнәр һәм йорт әйберләре, чүп-чар жыю өчен махсус жиһазландырылган;

82) төзекләндерү элементлары - декоратив, техник, планировка, конструктив жайланмалар, яшелләндерү элементлары, төрле жиһазлар һәм бизәү элементлары, шул исәптән биналарның, корылмаларның, корылмаларның фасадларының, кече архитектура формалары, капитал булмаган стационар булмаган корылмалар һәм корылмалар, мәгълүмат щитлары һәм территорияне төзекләндерүнең состав өлешләре буларак кулланыла торган күрсәткечләр.;

83) төзекләндерү объектлары элементлары - төзекләндерү объектларының конструктив һәм функциональ өлешләре, аларның тышкы кыяфәтен билгели торган, төзекләндерү объектларын визуаль кабул итүне тәмин итә торган, шулай ук аларның функциональ билгеләнеше нигезендә төзекләндерү объектларын куллану (файдалану);

84) яшелләндерү элементлары - скверлар, парклар, сәнәгать һәм торак төзелешендә, ижтимагый-административ үзәкләрдә, шулай ук урамнарда һәм магистральләрдә төрле биналар каршындагы яшелләндерелгән территорияләр, шулай ук яшелләндерү өчен билгеләнгән территорияләр;

85) өслекләрнең көчәнеше элементлары - борт ташларының төрле төрләре, пандуслар, баскычлар, баскычлар.

III. Территорияләрне төзекләндерү, карап тоту һәм жыештыру буенча гомуми таләпләр

1. Жирлекнең бөтен территориясе һәм анда урнашкан барлык биналар (торак йортларны да кертеп) һәм корылмалар (алга таба - биналар, корылмалар)

төзеклэндерелергә, карап тотылырга һәм жыештырылырга тиеш.

2. Гомуми файдаланудагы территорияләрне, шул исәптән урамнар, юллар, жирле әһәмияттәге автомобиль юллары, яр буйлары, скверлар, пляжлар һәм башка объектлар биләгән жир участкаларын, шул исәптән үз вәкаләтләре чикләрендә вәкаләтле орган үз вәкаләтләре чикләрендә тотуны һәм жыюны оештыруны гамәлгә ашыра.

3. Физик һәм юридик затлар, аларның оештыру-хокукый формаларына бәйсез рәвештә, милек хокукында, бүтән әйбер яки мәжбүри хокукта (алга таба - жир кишәрлекләре хужалары) булган жир кишәрлеген, шулай ук гамәлдәге законнарда һәм әлегә Кагыйдәләрдә каралган күләмдә биналарны, корымаларны мөстәкыйль рәвештә яки махсус оешмаларны үз акчалары хисабына жәлеп итү юлы белән мөстәкыйль рәвештә яисә жыештыралар.

Бина, корылма милек хокукында яисә башка әйбер яисә мәжбүри хокукта булган очракта, жыештырылырга тиешле территория милек хокукында яисә күчәмсез милек объектына башка хокукта пропорциональ өлеш билгеләнә.

Жир участогы территориясендә төрле затларга караган берничә бина, корылма булса, территорияне карап тоту һәм жыештыру чикләре яклар килешүе белән билгеләнергә мөмкин.

Килешү булмаганда, жыештырылырга тиешле территория барлык милекчеләр яки башка биналарның, корымаларның хужалары (кулланучылары) арасында тигез өлешләрдә билгеләнә.

Физик яки юридик зат карамагында булган жир кишәрлеге билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән очракта, жир кишәрлегенә хужасы булган жир кишәрлегенә фактта барлыкка килгән чиге буенча территория жыештырылырга тиеш.

Бина, корылма милек хокукында яки башка әйбер яисә мәжбүри хокукта булса, фасадның эчтәлегенә яклар килешүе белән билгеләнергә мөмкин.

Килешү булмаганда, фасадны карап тоту милек хокукында яки күчәмсез милек объектына башка хокукта пропорциональ рәвештә гамәлгә ашырыла.

4. Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларын, тротуарларны карап тоту һәм жыештыру, әлегә эш төрләрен башкаруга муниципаль контрактлар төзегән махсус оешмалар (подрядчы, башкаручы) тарафыннан башкарыла.

5. Күпфатирлы йортларның йорт яны территорияләрен карап тоту һәм жыештыру күпфатирлы йортлар белән идарә итүнең бер ысулы: торак милекчеләре ширкәте яки торак кооперативы яки башка махсуслаштырылган кулланучылар кооперативы, идарәче оешма, күпфатирлы йортта гомуми милекне карап тоту һәм ремонтлау эшләрен башкаручы затлар - әлегә йортта биналарның милекчеләре белән турыдан - туры идарә иткәндә (алга таба-идарәче оешмалар) гамәлгә ашырыла.

6. Шәхси торак йортлар территорияләрен карап тоту һәм жыештыру мондый йортларның милекчеләре (яллаучылар) тарафыннан башкарыла.

7. Яшелләндерү һәм төзекләндерү элементларын карап тоту:

1) бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә-жир кишәрлегенә милекчеләре яисә башка хокук ияләре;

2) гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр чикләрендә -

вәкаләтле орган йә оешма, әлеге эшләрне башкаруга тәминатчыны (подрядчыны, башкаручыны) билгеләү нәтижәләре буенча муниципаль контракт төзегән;

3) чикләнгән файдаланудагы (предприятиеләр, оешмалар, учреждениеләр) һәм махсус билгеләнештәге (санитар зоналар, су саклау зоналары, зиратлар, питомниклар) яшелләндерелгән территорияләр чикләрендә - әлеге объектларның хужалары;

4) йорт яны территорияләре чикләрендә - күпфатирлы йортларда торак биналарның милекчеләре яки идарәче оешмалар;

5) жир өсте коммуникацияләренең, шул исәптән электр челтәрләренең, яктырту челтәрләренең, радионияләрнең саклау зоналарында - күрсәтелгән коммуникацияләренең хужалары;

6) жир асты коммуникацияләренең сак зоналарында (урнаштыру рөхсәт ителгән очракта) - әлеге коммуникацияләренең хужалары.

14. Кюветларны, торбаларны, дренаж корылмаларын жыештыру һәм чистарту, урам һәм юллардан грунт һәм өслек суларын бүлеп бирү өчен билгеләнгән, яңгыр канализациясе коллекторларын һәм яңгыр кабул итү коеларын чистарту аларны эксплуатацияләүче оешмалар тарафыннан башкарыла.

15. Жәмәгать бәдрәфләрен урнаштыру һәм карап тоту тәртибе гамәлдәге законнар, санитар кагыйдәләр һәм нормалар нигезендә билгеләнә.

Бәдрәфләренең санитар һәм техник торышы өчен аларның милекчеләре, хужалары, арендаторлары яки алар хезмәт күрсәтә торган махсус оешмалар җаваплы.

16. Төзекләндерү эшләрен башкаруның вакыты эшләрнең заказчысы тарафыннан объектларның тиешле санитар һәм техник торышын тәмин итүне исәпкә алып билгеләнә.

17. Жирлек территориясен карап тоту һәм жыештыру чикләре физик һәм юридик затлар тарафыннан бирелгән жир кишәрлегенең чикләре нигезендә билгеләнә (жир участогы билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән булса, жир кишәрлегенең фактта барлыкка килгән чиге буенча).

18. Вәкаләтле орган жирлек территориясен, шул исәптән гомуми файдаланудагы территорияләрен карап тоту һәм жыештыру буенча эшләрнең үтәлешен контрольдә тотат.

IV. Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен, юлларны, шәхси торак йортларны, яңгыр канализациясе челтәрләрен, яңгыр канализацияләрен, карау һәм яңгыр сулары коеларын, су бүлү корылмаларын, элемент техник чараларын, тышкы яктырту объектларын, кече архитектура формаларын, стационар булмаган объектларны, төзелеш эшләре алып бару урыннарын, жирләү урыннарын, автотранспорт чараларын озак һәм кыска сроклы саклау тукталышларын карап тоту буенча таләпләр. Жирлек территориясен бәйрәмчә бизәү
Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен карап тоту буенча гомуми таләпләр

1. Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен милекчеләре яки башка хокук ияләре мөстәкыйль рәвештә йә махсус оешмаларны үз акчалары хисабына жәлеп итү юлы белән тоталар.

2. Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен карап тоту үз эченә ала, алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен төзекләндерү:

- биналарның, корылмаларның фасадларын карап тоту;
- жир кишәрлеген жыештыру һәм санитар-гигиеник чистарту;
- гражданныр, оешмалар һәм шәхси эшмәкәрләр эшчәнлегенә нәтижәсендә барлыкка килә торган житештерү һәм куллану калдыкларын жыю һәм чыгару;
- жир кишәрлегендә урнашкан яшелләндерү һәм төзекләндерү элементларын карап тоту һәм карау.

3. Фасад биналар, корылмалар булырга тиеш түгел ия видимых жәрәхәтләре төзелеш өлешендә, декоративные бизәкләү һәм инженерлык элементларын һәм сакларга тиеш тиешле эстетик торышы.

Биналарның, корылмаларның фасадларын карап тоту

1. Биналарның, корылмаларның фасадларын карап тоту үз эченә ала:

- конструктив элементларны һәм фасадларны, шул исәптән керү ишекләрен һәм козырекларын, балкон һәм лоджий коймаларын, карнизов, болдырлар һәм аерым баскычларны, спусклар һәм баскычлар коймаларын, витрин, декоратив детальләренә һәм башка конструктив элементларны үз вакытында ремонтларга һәм төзекләндерергә, аларны буяу һәм буяу эшләрен башкарырга, шулай ук аларны буяу эшләрен башкарырга кирәк;

- водостокларның, водосток торбаларның һәм сливларның төзек хәлдә булуын һәм карап тотылуын тәмин итү;

- герметизация, тегү һәм тегү тегүләр, ярыклар һәм сайлау;

- керү төркемнәрен, отмостваларны, цоколь тәрәзәләрен һәм подвалларга керү юлларын торгызу, ремонтлау һәм үз вакытында чистарту;

- фасадларны, шул исәптән фасадларны, аларның торышына һәм эксплуатацияләүгә бәйлә рәвештә, үз вакытында чистарту һәм юдырту;

- тәрәзәләренә һәм витриналарны, элмә такталарны һәм күрсәткечләренә вакытында юу;

- язулардан, рәсемнәрдән, игъланнардан, плакатлардан һәм башка мәгълүмати-басма продукциядән, шулай ук граффитидан чистарту.

2. Биналар, корылмалар, встроено-төзелгән торак булмаган биналар милекчеләренә, башка хокук ияләренә һәм тиешле вазифалар йөкләнгән башка затларга киңәш ителә:

- кирәк булганда, фасадларны чистартырга һәм юарга,

- кирәк булган саен, чистартырга һәм юарга, кагыйдә буларак, химик чаралары белән эчке һәм тышкы өслекләре остекления тәрәзәләр, ишек балконов һәм лоджий, керү ишекләре подъездларда;

- ағымдагы ремонт үткәергә, шул исәптән фасадның фактик торышын исәпкә алып, фасадны буяу;

- фасадның аерым элементларын (цоколей, канат, баскыч, прямк, керү

ишекләре, капкалар, цоколь тәрәзәләре, балконнар һәм лоджия, су торбалары, тәрәзә агымнары, линия ачышлары һәм башка конструктив элементларны) хуплый торган ремонт ясау);

- чыгыш ясаучы фасад конструкцияләре жимерелү куркынычы янаган очракта (коймалар, сеткалар урнаштыру, жимерелә торган элементны демонтажлау һ. б.) саклау-кисәтү чараларын башкарырга;

- мондый вывеска эксплуатацияләнмәгән очракта (арендатор (субарендатор) һ. б. очрактар) тышкы мәгълүматны урнаштыру чарасын (вывеска) сүтәргә.

3. Фасадларны эксплуатацияләгәндә рөхсәт ителми:

- биналарның һәм корылмаларның фасадлары өслегенә зыян килү (пычрату): су агып китү, буяу, ярыклар булу, киселгән штукатурка, тышлау, кирпич салу, тимер-бетон конструкцияләренең саклагыч катламын бушату һ. б.;

- панельара ызгышлар герметизациясен бозу;

- штукатурка, тышлау, фасадларның, биналарның һәм корылмаларның буяу катламына, шул исәптән тәрәзә, керү приямкаларының конструкцияләренең төзек булмау (катлау, пычрату);

- чыгыш ясаучы биналарның һәм корылмаларның фасады: балконнар, лоджий, эркерлар, тамбурлар, карнизов, козырьков һ. б. зыян китерү (пычрату);

- балкон, лоджий, парапетлар коймалары жимерелү (булмау, пычрату) һ. б.;

- вәкаләтле орган белән килештерелгән паспортсыз тыш, бинаның фасадында һәм (яки) түбәсендә тышкы мәгълүмат чараларын урнаштыру чараларын урнаштыру һәм эксплуатацияләү, учреждениенең такталары, режим таблицаларынан тыш;

- афишалар, белдерүләр, плакатлар һәм фасадларда, тәрәзәләрдә (шул исәптән тәрәзә проемының эчке ягынан), пыяла ишекләрдә (шул исәптән ишекнең эчке ягынан), биналар, корылмалар һәм корылмаларның эчке ягынан алга таба файдалану максатларында элү һәм жәю;

- бу биналарның, корылмаларның милекчеләренең, күпфатирлы йорттагы биналарның милекчеләренең ризалыгынан башка биналар, корылмаларның фасадларына граффити ясау.

4. Кертү:

- подъездларга кергәндә мәгълүмати стендлар урнаштыру;

- проект карары нигезендә бина түбәсендә эфир телевидениесен коллектив кабул итү системаларының антенналарын һәм кабельләрен урнаштыру.

Күрсәткечләр

1. Биналарның, корылмаларның фасадлары күрсәткечләр, билгеләр белән жиһазландырылырга тиеш.

2. Тарихи территорияләр чикләрендәге биналарда, корылмаларда, шулай ук урамнарда һәм юлларда чыгучы биналарның исемнәре һәм номерлары турындагы мәгълүмат Татарстан Республикасының ике дәрәжә телендә урнаштырыла. Күрсәткечләр һәм номер билгеләре чисталыкта һәм төзек хәлдә булырга тиеш. Күрсәткечләрнең һәм номер билгеләренең чисталыгы һәм төзеклеге өчен биналарны карап тоту өчен җаваплы затлар җаваплы.

Керү төркемнәре (узеллар)

1. Биналарның, корылмаларның керү төркемнәрен яктырту жиһазлары, элмә

(козырек), өслекләрнең бәйләнеше элементлары (баскычлар һ.б.), инвалидлар һәм халыкның аз хәрәкәтләнүче төркемнәрен (пандуслар, перилалар һ. б.) урнаштыру өчен жайланмалар һәм жайланмалар белән жиһазландырырга кирәк.

Пандус булырга тиеш үтәлгән берничә материал белән шороховатой текстурой өслеге башка горизонтальных канавок. Пандусларның койма конструкцияләре булмаганда, биеклеген 75 мм дан да ким булмаган бортик һәм поручни күздә тотыла. Бордюр пандусыннан тайпылу 1:12 кабул ителә.

Пандус борылганда яки аның озынлыгы 9 м дан да ким булмаган очракта, һәр 9 м дан соң, горизонталь майданчыкларда 1,5 x 1,5 м киңлектәге горизонталь майданчыкларны күз алдында тотарга киңеш ителә. Юлның горизонталь участкалары башында һәм ахырында пандуса башкарырга тиеш отличающимися нче поверхностей текстура һәм төсе.

Баскычның яки пандусның ике ягы буенча дивардан 40 мм ераклыктагы 800-920 мм түгәрәк яки турыпочмаклы кисештәге поручнилар карала. Баскычларның киңлеген 2,5 м һәм аннан да күбрәк булган очракта бүлү поручниеләре каралган. Поручниларның озынлыгы пандус яки баскычның озынлыгы һәр яктан 0,3 м га ким булмаган күләмдә билгеләнә. Поручней конструкцияләре кулның металл белән бәйләнешен булдырмаска тиеш.

2. Керү төркемнәрен проектлаганда, биналарның, корылмаларның фасадларын яңартканда, үзгәрткәндә рөхсәт ителми:

- подвалга һәм цоколь катына керү юлларын урнаштыру, аларның идәннәре дәрәжәсе гомуми файдаланудагы территориягә чыга торган фасадлардагы жир дәрәжәсеннән 1,2 м югарырак булган биналарга керү юлларын урнаштыру;

- жәяүлеләр хәрәкәтенә комачаулаучы терек элементлар (колонналар, стояклар һ. б.) урнаштыру;

- бинаның бөтен фасады комплекслы чишелешен исәпкә алып, проект документациясен эшләмичә, ике һәм аннан күбрәк керү юлларын урнаштыру (гамәлдәгеләрен исәпкә алып);

- зонада керү төркеме элементларының минималь норматив киңлеген булган урам-юл челтәре тротуарларын жиңел конструкцияләрдән (баскычлар, пандуслар, крыльцо, яшелләндерү), якин-тирә тротуарны 0,5 м урнаштыру;

- күпфатирлы йортта биналарның милекчеләренен ризалыгын алмыйча, күпфатирлы йортта керү төркемен урнаштыру;

- торак урыны милекчесен ризалыгыннан башка керү төркемен урнаштыру өчен балконнан файдалану;

- вәкаләтле орган белән килешмичә, күпфатирлы йортларда урнашкан торак булмаган биналарның керү төркемнәрен үз белдеген белән урнаштыру.

Түбәләре

1. Биналар, корылмалар түбәсен, су бүлү системасы элементлары, төтен юлларын һәм вентиляция системаларын каплау төзек хәлдә булырга һәм теләсен нинди һава шартларында йортларда яшәүчеләр һәм жәяүлеләр өчен куркынын тудырмаска тиеш.

2. Кышкы вакытта биналарның милекчеләрен һәм башка хокук ияләрен, шулай ук күпфатирлы йортлар белән идарә итүчеләр оешмалар тарафыннан түбәләрен кардан, боздан һәм боз сөңгеләреннән вакытында чистартып тору

оештырылырга тиеш. Жәяүлеләр зоналарына чыга торган яктардагы түбөлөрне кардан чистарту участкаларны коймалап алу һәм барлык саклык чараларын күрү белән һәм тәүлекнең якты вакытында гына башкарылырга тиеш. Калган түбәдән, шулай ук яссы түбәләрдән карны эчке ишегалды территорияләренә ташлау зарур. Түбәдән жәяүлеләр юлына ташланган, жәмәгать транспортын көтү тукталышы, юл йөрү өлеше кар һәм боз кичекмәстән чистартылырга тиеш.

3. Кар һәм боз өемнәре ташлаганда, боз сөңгеләре ташлаганда, түбәдә ремонт һәм башка эшләр башкарганда агач һәм куакларның, электр белән тәэмин итүнең һава линияләре, яктырту һәм элементә линияләре, юл билгеләре, юл светофорлары, юл киртәләре, юл коймалары, жәмәгать транспортын көтү павильоннары, бинаның декоратив бизәлеше һәм инженерлык элементлары сакланышын тәэмин итүче чаралар күрелергә тиеш. Күрсәтелгән элементларга зыян килгән очракта, алар түбәне чистарткан һәм зыян күргән зат хисабына торгызылырга тиеш.

4. Биналарның, корылмаларның түбәләре су бүлүгә ия булырга тиеш, ул жәяүлеләргә агып төшә торган суның турыдан-туры элэгүенә юл куймый. Желоба, бүрәнкә, водосток булырга тиеш неразрывны һәм рассчитаны үткәрү өчен жыела торган су күләмен. Жәяүлеләр зоналары булган биналар ягыннан чыккан водостоклар жәяүлеләр сукмакларыннан читкә китәргә тиеш.

5. Рөхсәт ителми:

- түбәне (көрәкләр, скребкалар, ломнар), төзелеш материалларын, ремонт калдыкларын, файдаланылмый торган механизмнарны һәм башка предметларны түбә ябу өчен билгеләнгән биналар, корылмалар түбәсендә тоту;

-бина түбәсеннән боз, кар һәм чүп-чардан водосток торбаларны бүрәнәләргә ташлау.

Жир кишәрлекләрен карап тоту

1. Жир кишәрлекләре территорияләрен карап тоту үз эченә ала:

- чүп-чардан, яфрактардан, кардан һәм боздан (боздан) жыештыру;
-юлларның, күперләренң, урамнарның, тротуарларның, юлларның, жәяүлеләр территорияләренң бозлавыкка каршы материаллары белән эшкәртү;

-кар көрәү һәм себерү;

-кар һәм боз чыгару;

- контейнер мәйданчыкларын, барлык төр калдыктар өчен контейнерлар, чүп-чар өчен чүп-чар, эскәмияләр, кече архитектура формаларын урнаштыру һәм карап тоту;

-чүп кабул итү камераларын, контейнерлар (бункерлар) һәм контейнер мәйданчыкларын жыештыру, юу һәм дезинфекцияләү;

-яңгыр һәм кар суларын бүлеп бирү;

- каты коммуналь, зур габаритлы һәм башка калдыктарны жыю һәм чыгару;

- тузан хасил итү һәм һаваның дымлылыгын киметү өчен территориягә су сибү;

- яшел үсентеләрнең сакланышын тәэмин итү, аларны карау территориядә урнашкан гражданныр тормышы һәм сәламәтлеге өчен, физик һәм юридик затлар мөлкәтенә куркыныч тудыручы коры-сары һәм яшел үсентеләрне вакытында кисү, Наратлык ысулларын (химик, механик һәм башкалар) юк итү, бетерү буенча чаралар үткәрү.

Наратлык Балтыргычын бетерү буенча чаралар аны бутонизацияләүгә һәм чәчәк ата башлауга, гербицидлар һәм (яки) арборицидлар белән үстерү учакларын сиптерү; коры үсемлекләргә чабу, урып-жыю, тамыр системасын казып алу, туфрак эшкәртү, күпеллек үлән чәчү юлы белән үткәрелергә тиеш;

- коммуналь билгеләнештәге объектларны, инженерлык коммуникацияләрен (корылмаларны), юлларны, тимер юлларны, күперләргә, жәяүлеләр кичүләрен төзүдән, реконструкцияләүдән һәм төзекләндерүдән соң, төзекләндерүдән соң, төзекләндерүдән һәм төзекләндерүдән соң бозылган төзекләндерү элементларын торгызу, реставрация, археология һәм башка жир эшләрен башкару;

- гамәлдәге дүүләт стандартлары таләпләренә туры китереп карау һәм яңгыр кабул итү коеларын (яңгыр канализациясе), жир асты коммуникацияләре коеларын (корылмаларын) карап тоту;

- жир кишәрлекләре коймаларын карап тоту, шул исәптән жимерелгән (сүтелгән) биналар, корылмаларның территориягә чит кешеләр үтеп керү һәм (яки) санкцияләnmәгән урыннарда калдыкларны урнаштыру мөмкинлеген юкка чыгара торган жимерелгән (сүтелгән) коймаларын урнаштыру һәм карап тоту, шулай ук аларны пычрактан, кардан һәм мәгълүмати-басма продукциядән вакытында чистартуны тәмин итү.

Юлларны карап тоту

1. Юлларны карап тотуны тәмин итүчеләре (подрядчыны, башкаручыны) билгеләү нәтижеләре буенча әлеге эш төрләрен башкаруга муниципаль контрактлар төзегән оешмалар гамәлгә ашыра.

2. Юл территорияләрен карап тоту үз эченә ала:

- юлларны, тротуарларны, ясалма юл корылмаларын, квартал эчендәге юлларны ремонтлау;

- тротуарлардан (жәяүлеләр зоналарыннан, юллардан) һәм юлларның йөрү өлешеннән, ясалма юл корылмаларыннан пычрак, чүп-чар, кар һәм боз (боз) жыештыру;

-юу һәм юл катламнарына су сибү;

-китүе өчен газонами һәм яшел үсемлекләргә;

-жәмәгать һәм тимер юл транспортының тышкы яктырту баганаларын һәм контакт челтәрен ремонтлау;

-кече архитектура формаларын ремонтлау һәм буяу;

- ясалма юл корылмалары составына керүче Күзәтү һәм яңгыр кабул итү коеларын, тау канауларын һәм ачык лотокларны урнаштыру, ремонтлау һәм чистарту;

-коймаларны, коймаларны, турникетларны, кече архитектура формаларын урнаштыру, ремонтлау һәм ел саен буяу.

3. Юл катламнарын саклау максатларында рөхсәт ителми:

-йөк ташу җепселләргә;

-рельслар, бүрәнеләр, тимер балоклар, торбалар, кирпич урамнарында төяү-бушату эшләре вакытында башка авыр әйберләр ташлау һәм аларны туплау;

-төзелеш материалларын һәм төзелеш калдыкларын машиналар йөрү өлешендә һәм тротуарларда ташлау һәм (яки) туплау.

4. Юлларны төзөклөндөрүөнөң аерым элементларына таләпләр:

- жәяүлеләр өчен юнәлдерүче тимер коймалар һәм тротуар баганаларны сезонлы буяу кыш көне, төзөклөндөрү айлыгы вакытында башкарыла. Буяр алдыннан коймалар ремонтланырга, пычрактан чистартылырга, юылган һәм төятелгән булырга тиеш;

- барлык юл тамгасы заказчы тарафыннан билгеләнгән чират вакытында һәм тәртиптә юл тамгасы төшерү өчен расланган паспортлар (схемалар) нигезендә үтәлергә тиеш;

- юлларның юл тамгасы таләп ителгән төсләрне һәм яктылык-техник характеристикаларны, тоташтыру коэффициентын, эксплуатациянең бөтен чоры дәвамында майдан буенча саклануны тәэмин итәргә тиеш;

- конструкцияләр һәм юл билгеләрен ныгыту системалары видимость шартларына һәм монтажлау мөмкинлекләренә карап сайлап алына;

- юл билгеләре төзөк хәлдә булырга, вакытында чистартылырга һәм юылырга тиеш.

Вакытлыча билгеләнгән юл билгеләре аларны урнаштыру зарурлыгына китергән сәбәпләрне бетергәннән соң бер тәүлек эчендә төшерелә;

- визуаль-коммуникация системасы элементлары: транспорт һәм жәяүлеләр хәрәкәте юнәлешләре күрсәткечләре, жирлекнең планлаштыру-структур элементлары күрсәткечләре юлларда һәм транспорт чишелешләрендә аларга хәрәкәт юнәлешен күрсәтү өчен билгеләнә.

Муниципаль берәмлекнең гомуми файдаланудагы территорияләрен карап тоту һәм төзөклөндөрү

Муниципаль берәмлекнең гомуми кулланылыштагы территорияләрендә тыела:

1) территорияләрне металл лом, төзелеш һәм көнкүреш чүп-чары белән пычратырга, авыл хужалыгы продукциясе һәм калдыклары белән скирдларга һәм түкәләргә салынган, ягулык-майлау материаллары, нефть продуктлары белән пычратырга, калдыклар чүплеген оештырырга;

2) калдыкларны һәм чүп-чарны, калдыкларны жыю өчен махсус бирелгән урыннардан һәм контейнерлардан тыш, урнаштырырга;

3) билгеләнгән тәртипне бозып, стационар булмаган сәүдә объектларын, шулай ук ял итү өлкәсендә хезмәт күрсәтү өлкәсе объектларын (аттракционнар, надувные батутлар, велосипедларны прокатка алу, роликлар һәм башка шундый объектларны урнаштырырга;

4) автотранспорт чараларын юарга һәм чистартырга, махсус билгеләнгән урыннардан тыш;

5) тимгел, тузанлы йөкләр, эретмәләр, яфраклар, калдыкларны брезент капلامыйча яки башка материал белән ташырга, шул максатлар өчен жиһазланмаган машиналарда сыек йөкләр ташырга;

6) стационар булмаган объектларны үз белдеге белән урнаштырырга;

7) жир эшләрен башкаруга тиешле рөхсәттеннән (ордердан) башка эшләр башкарырга;

8) бу максатлар өчен билгеләнмәгән грунт, чүп-чар, калдыклар, кар, бозны

агызу һәм агызу;

9) урам, тротуар, газоннарда төзелеш материалларын урнаштырырга, гамәлдәге законнарны бозып, квартал эчендәге юлларны һәм йортларга керү юлларын ябарга;

10) тәртип, кәгазь, чүп-чарны газоннарга, тротуарларга, урам, майдан, ишегалды территорияләренә, паркларга, скверларга һәм башка жәмәгать урыннарына ташларга;

11) бакча диваннарының аркаларында утырырга, эскәмияләр, каралау, бозарга яки юк итәргә урналар, урам утлары фонарьлары, башка кече архитектура формалары;

12) сметаларны һәм көнкүреш калдыкларын кое капкачларына, яңгыр канализациясенә Су кабул итү рәшәткәләренә, лотокларга, кюветларга ташларга;

13) чүп-чарны, яфракларны һәм коры үләнне, тараны, житештерү калдыкларын, каты коммуналь калдыкларны яндыру, учак ягу, шул исәптән предприятиеләрнең һәм шәхси йортларның эчке территорияләрендә янгынга каршы чаралар күрмичә (ябык савытлар һәм янғын сүндерү чаралары булу);

14) фасадларны үз белдеге белән үзгәртеп корырга, барлык төрдәге гаражларны, дровяникларны, базларны, агач сарайларын, будкаларны, будкаларны, голубятникларны, теплицаларны, навесларны һәм башка корылмаларны, шулай ук билгеләнмәгән урыннарда тышкы мәгълүматны йөртүчеләрне, кече архитектура формаларын урнаштырырга;

15) агачларны ватарга, бозарга һәм юк итәргә, кәүсәдәге үз белдеген белән үзгәрткән күкертләр ясарга, гамаки һәм таганнар агачларына элөп куярга, киём киптерү өчен баулар, аларга кадаклар элөргә;

16) газоннарны жимерергә һәм юк итәргә;

17) гамәлдәге законнарны бозып, юл катламнарының машиналар йөри торган өлешенә кар көрөргә;

18) йорт хайванын, кош-кортны, урамда, авыл хужалыгы жирләрендәге затларны караусыз, гамәлдәге законнарны бозып, йорт хайваннарын һәм кошларны урамда йөртү өчен махсус билгеләнгән урыннардан (көтүлекләр) тыш, жирлек башкарма комитеты билгеләгән йорт хайваннарын һәм кошларны урамда йөртү;

19) зур габаритлы төзелеш чүп-чары, кулланылган көнкүреш техникасы һәм мебель, агач кисәкләре, сабак, контейнерларга һәм зур габаритлы чүп-чар чыгаруга килешү булмаганда һәм гамәлдәге законнарны бозып, контейнер майданчыкларына урнаштырырга;

20) гамәлдәге законнарны бозып, комплектланган (төзөк булмаган) транспорт чарасын урнаштыру һәм саклау;

21) чишмәләр, Кое янындагы автотранспорт чараларын, су үткәргеч колонкаларны, елгалар, күлләр һәм ясалма (декоратив) сулыклар ярларында юарга, кер юарга, хайваннар сатып алырга;

22) торақ йорт янындагы территориядә, йорт яны кишәрлегеннән читтә тиресне саклау;

23) йорт яны территорияләрендә, урам юлларында, урамнарда, урамнардан

читтә һәм бу максат өчен билгеләнмәгән башка урыннарда юыну һәм чистарту жайланмаларын урнаштыру. Канализацияләре булмаган торак биналарда бәдрәф һәм юын чисталыклары жыю өчен, зур предметларның чокырга элэгүенә комачаулаучы диварлар һәм капчыклар белән жылытылган чокыр чокырлары каралган;

24) йөк ташу, рельслар, бүрәнәләр, тимер балоклар, торбалар, кирпич һәм башка авыр әйберләр төяү - бушату эшләре вакытында йөк ташу, чылбырлы йөрештә каты өслекле машиналар булган урамнар буенча узышу, квартал эчендәге жәяүлеләр юлларында, тротуарларда һәм газоннарда зур йөк транспорты хәрәкәте һәм туктау;

25) торак пункт территориясенә грунт һәм автотранспортның көпчәкләре белән пычрак чыгару;

26) транспорт чараларын торак пунктлар чикләрендә (газоннар, чәчәкләкләр һәм үлән үсемлекләре белән шөгылләнүче башка территорияләр), балалар һәм спорт майданчыкларында, хайваннарны урамда йөртү майданчыкларында, шулай ук йорт яны территориясендә урнашкан хужалык майданчыкларында урнаштырырга.

Шәхси торак йортларны карап тоту һәм территорияне төзекләндерү

1. Шәхси торак йортларның милекчеләре (яки) яллаучылар (алга таба-торак йортларның хужалары), Әгәр законда яки килешүдә башкасы каралмаган булса, гамәлгә ашыралар:

- торак йортларның фасадларының, коймаларның (коймаларның), шулай ук йорт чикләрендәге башка корымаларның тиешле торышы, аларны үз вакытында ремонтлау һәм буяу;

- торак йортта тиешле билгеләнгән номер билгесе;

- йорт территориясен тәртиптә тоту һәм тиешле санитар халәттә тоту;

- йорт чикләрендә яшел үсентеләрне тәртиптә тоту, куаклар һәм агачларны санитар кисү, газүткәргечләрнең сак зонасында, кабельле һәм һава электр үткәргеч линияләрендә һәм башка инженерлык челтәрләрендә агачлар утыртуга юл куймаска;

- канауны һәм су агынты өчен торбаларны чистарту, язгы чорда кар суларын үтүне тәэмин итү;

- үзәкләштерелгән канализация, юын чокыры, бәдрәф булмаганда, бирелгән жир участогы чикләрендә жиһазлар санитар нормаларга туры китереп, аларны даими рәвештә чистартып, дезинфекцияләп тора;

- махсус майданчыкларда урнаштырылган каты һәм эре габаритлы калдыкларны контейнерларга туплау;

- билгеләнгән тәртип нигезендә каты коммуналь һәм зур габаритлы калдыкларны үз вакытында жыю һәм чыгару.

2. Шәхси торак төзелеше территориясендә рөхсәт ителми:

- чүп үләннәрен чүпләргә, яфрактарны, теләсә нинди төр калдыкларны һәм чүп-чарны йорт яны территорияләрендә һәм чит илләрдә яндырырга;

- "йорт яны" территориясен теләсә нинди калдыклар белән чүпләргә;

- урнаштырырга коймалар чит илләрдәге йорт;
- йорт яны территорияләрендә һәм алар янәшәсендәге территорияләрдә яфракларны, теләсә нинди төр калдыкларны һәм чүп-чарны яндыру;
- күмер, тара, утын, эре габаритлы калдыкларны, төзелеш материалларын, йорт яны территориясен сакларга;
- ишегалды корылмалары төзөргә, йорт яны территориясеннән чокырларны төзекләндергә;
- элгә территориядә махсус транспорт һәм урып-жыю техникасыннан файдалану мөмкинлеген кыенлаштыра торган урам юлларында урнаштыру;
- территорияне төзекләндерү элементларын жимерергә һәм бозарга, сулыкларны чүпләргә;
- йорт территориясе артында комплектланган (төзек булмаган) транспорт чарасын сакларга;
- әйләнә-тирәне теләсә нинди калдыклар белән чүпләргә;
- сыек чистарткычлар урнаштыру, сыек чистарту, житештерү һәм куллану калдыкларын машиналар йөрү өлешләренә чыгару.

Шәхси торақ йорт яки хужалык корылмалары төзелешенәң жир участогы хужасы тарафыннан йорт яны территориясендә, шул исәптән урамда, Новополюский авыл жирлегә башкарма комитетының язма рәхсәте булганда, төзелеш материалларын вакытлыча саклау рәхсәт ителә ала. Төзелеш материаллары кешеләрнең тормышына һәм сәламәтлегенә зыян китерүне, шулай ук жимерелү, егылу яки башка йогынты нәтижәсендә өченчә затларның мөлкәтенә зыян китерүне булдырмый торган ысул белән урнаштырылырга тиеш. Шул ук вакытта автотранспортның йөрүе тәэмин ителергә тиеш.

Яңгыр канализациясе челтәрләрен, карау һәм яңгыр сулары коеларын, су бүлү корылмаларын карап тоту

1. Карау һәм яңгыр кабул итү коелары, жир асты коммуникацияләре коелары, люклар (рәшәткәләр) ябык хәлдә булырга һәм транспорт һәм жәяүлеләрнең куркынычсыз хәрәкәтен тәэмин итүче төзек хәлдә булырга тиеш.

2. Кабул итү бүлмәләренәң, тупикларның, күзәтү һәм башка коеларның һәм камераларның төзек техник торышында тотылуын, чистартылуын һәм урнаштыруны гамәлдәге дәүләт стандартлары таләпләре нигезендә аларның хужалары тәэмин итә.

3. Жирлектә магистраль һәм квартал эчендәге яңгыр канализацияләре челтәрләрен карап тоту һәм эксплуатацияләү шушы максатларга жирлек бюджетында каралган акчалар чикләрендә махсуслаштырылган оешмалар белән төзелгән килешүләр нигезендә гамәлгә ашырыла.

Яңгыр канализациясенәң ведомство челтәрләрен карап тоту һәм эксплуатацияләү тиешле оешмалар хисабына башкарыла.

Хужасыз инженерлык коммуникацияләре һәм күзәтү коелары юлларны карап тотуны гамәлгә ашыручы махсус оешмалар тарафыннан тиешенчә куркынычсыз хәлдә булырга тиеш.

4. Яңгыр канализациясе коллекторларын саклап калу максатыннан, һәр якка

коллектор көзеннән 2 метр сак зонасы урнаштырыла.

5. Яңгыр канализациясе коллекторларының сак зонасы чикләрендә, тиешле документларны рәсмиләштермичә һәм эксплуатацияләүче оешма, башка органнар белән язмача килешенмичә, гамәлдәге законнарда билгеләнгән очракларда рөхсәт ителми:

- жир эшләре башкару;

-яңгыр канализациясе челтәренә зыян китерү, су кабул итү люкларын жимерү яки жимерү;

- төзелеш алып барырга, сәүдә, хужалык һәм көнкүреш корылмалары урнаштырырга;

-сәнәгать, коммуналь калдыкларны, чүп-чар һәм башка материалларны ташларга.

6. Урамнарны, биналарны, корылмаларны су белән тәмин итү, су, канализация, яңгыр сулары жайланмалары, системалар, челтәр һәм корылмалар төзек булмау аркасында су агып чыккан бозлар барлыкка килү, шулай ук газоннарда, тротуарларда, урамнарда һәм ишегалды территорияләренә су агызу, суырту яки агызу рөхсәт ителми.

7. Жирлек территориясендә су коеларын һәм парлау майданчыкларын урнаштыру рөхсәт ителми.

8. Яңгыр кабул итә торган коелар рәшәткәләре даими чистартылган хәлдә булырга тиеш. Рәшәткәләр һәм коелар чүпләнми, аларның үткөрү сәләтен чикли. Яңгыр канализациясенә карау һәм яңгыр кабул итү коеларын профилактик тикшерү һәм аларны чистарту елына ике тапкыр башкарыла. Карау һәм яңгыр кабул итү коеларын чистартканнан соң, чыгарылган пычратуларның барлык төрләре кичекмәстән чыгарылырга тиеш.

9. Карау коеларының люклары бер дәрәжәдә хәрәкәт итү өлеше, тротуарлар, жәяүлеләр һәм велосипед юллары, яшел зоналар белән капланган булырга тиеш.

Карау коеларының машиналар йөрү өлеше, тротуарлар, жәяүлеләр һәм велосипед юллары, яшел зоналар, 2 см дан да артмаган, яңгыр кабул итү коелары белән тоташтырылу дәрәжәсен 3 см дан да артмаска мөмкин.

10. Капкачлары яки рәшәткәләре жимерелгән яки юкка чыккан коммуникацион коелар, ачыкланганнан соң, челтәрне эксплуатацияләүче оешма тарафыннан киртәләнеп алынган, тиешле кисәтү билгеләре белән билгеләнгән һәм билгеләнгән вакытка алыштырылган булырга тиеш.

11. Инженерлык челтәрләрендә планлы эшләр башкарганда, канализация агымнары якындагы канализация челтәре, су һәм жылылык челтәрләреннән - яңгыр канализациясенә (булганда) агызыла. Юлга су агызу тыела.

Су агуның нәтижәләрен бетерү зыянлы инженерлык челтәрләре хужалары хисабына да башкарыла.

12. Яңгыр канализациясе челтәрләренә техник торышы (шул исәптән люкларны, рәшәткәләрне вакытында ябу) өчен җаваплылык эксплуатация оешмаларына йөкләнә.

Элемтә техник чараларын карап тоту

1. Биналарны инженер-техник яктан тээмин итү өчен билгелэнгән элементә, телевидение, радио, Интернет һәм башка шундый челтәрләрне урнаштыру Жир асты юлы белән (траншея, канал, тоннельләрдә) гамәлгә ашырыла.

2. Тышкы коммуникацияләрне биналарга башка ысул (һава, жир өсте) белән үткәрү эксплуатацияләүче оешмаларның тиешле техник шартларын алган очракта гына рөхсәт ителә.

3. ЭLMә элементә линияләрен һәм һава-кабель кичүләрен беркетү сыйфатында файдаланырга рөхсәт ителми:

-автомобиль юлларын төзекләндерү элементлары: юл киртэләре, светофорлар, юл билгеләре урнаштыру өчен билгелэнгән элементлар һәм конструкцияләр;

-фасадлар, түбәләр, биналар һәм корылмалар (төтен юллары, вентиляция, күмәк телевидение һәм радио кабул итү системалары антенналары, фронтоннар, козыреклар, ишеклар, тәрәзәләр) элементлары.

4. Рөхсәт ителми:

-бер бинадан икенчесенә һава юлы белән кабель сузганда юлларны кисәргә;

-бүлү муфт шкафыннан тыш кабель запасларын урнаштыру.

5. Милекчеләр (хужалар) техник элементә чараларын (кабельләр, кабельләрне ныгыту элементлары, бүлү һәм муфт шкафлары һ.б.), шулай ук алар ярдәмендә тоташтырылган техник жайланмаларны тиешле хәлдә тотарга тиеш (өзеклекләр һәм/яки изоляция тышчасы булмау, буяу булмау, коррозия һәм/яки механик зыяннар булу, чыбыклар һәм/яки аларны ут баганаларына һәм электр тапшыру линияләренә беркетү).

Тышкы яктырту объектларын (чараларын) тоту

1. Тышкы яктырту элементларына яктырткычлар, кронштейннар, терәкләр, чыбыклар, кабельләр, туклану чыганакалары (шул исәптән жыюлар, туклану пунктлары, идарә тартмалары) керә.

2. Урамнар, юллар, жәяүлеләр тротуарлары, торак кварталлар, ишегаллары, предприятие, учреждение, оешма территорияләре, шулай ук аншлагләр һәм ижтимагый һәм торак биналарның номер билгеләре, юл билгеләре һәм күрсәткечләре, жирлек мәгълүматы элементлары һәм витриналар тәүлекнең караңгы вакытында яктыртылырга тиеш.

3. Биналарның һәм корылмаларның милекчеләре, милек рәвешләренә карамастан, биналарның һәм корылмаларның архитектур-сәнгати яктыртылышы булуын һәм эшләвен проектлар нигезендә тээмин итәргә тиеш.

4. Төп мәйданнарда, магистральләрдә һәм урамнарда, транспорт тоннельләрендә функциясез яктырткычлар саны 3% тан артмаска тиеш, башка жирлек территорияләрендә (район әһәмиятендәге урамнар, ишегалды территорияләре) - 5%, Жир асты жәяүлеләр кичүендә - 10%, көндөз дә, кичке һәм төнгә режимда (10 ка яктырткычлар кертелмәгән).

5. Сафтан чыккан терекөмешле газ разрядлы лампалар бу максатлар өчен махсус билгелэнгән биналарда сакланырга һәм утильләштерү өчен махсус предприятиеләргә чыгарылырга тиеш.

Әлеге төр лампаларны жирлек чүплеклөрөнә, чүп эшкәртү заводларына чыгарырга ярамый.

6. Металл терәкләр, кронштейннар һәм тышкы яктырту жайланмаларының башка элементлары чисталыкта булырга, крена, коррозия учакларына ия булмаска һәм милекчеләр (хужалары, кулланучылар) белән буярга, кирәк булганда, төзек хәлдә калырга тиеш.

7. Тышкы яктыртуның бердәм системасына тоташтырылган юл, урам һәм йорт яны утларын карап тоту һәм ремонтлау эшләрән тәэмин итүче (подрядчы, башкаручы) билгеләү нәтижеләре буенча әлеге эш төрләрән башкаруга вәкаләтле орган яки оешма башкара.

Торак йортларның кереш бүлү жайланмаларына тоташтырылган йорт яны утларын карап тоту һәм ремонтлау эшләрән идарәче оешмалар башкара.

8. Тышкы яктырту баганалары, жәмәгать (тимер юл) транспортының контакт челтәре терәкләре, саклагыч, бүлү киртәләре, юл корылмалары һәм юл жиһазлары элементлары буялырга, язулардан һәм теләсә нинди Мәгълүмати-басма продукциядән чистартылырга, төзек хәлдә һәм чисталыкта булырга тиеш.

9. Тышкы яктырту баганаларын, жәмәгать (тимер юл) транспортының контакт челтәре терәкләрән алыштырганда әлеге конструкцияләр өч тәүлек дэвамында сүтеп алынырга һәм челтәр хужалары тарафыннан чыгарылган булырга тиеш.

Тышкы яктырту баганаларын чыгару юллардагы терәк хужасы тарафыннан кичекмәстән башкарыла, калган территорияләрдә - мондый кирәкле ачыкланган мизгелдән (демонтаж) бер тәүлек эчендә башкарыла.

10. Ут баганалары һәм жәмәгать (тимер юл) транспортының контакт челтәре терәкләрәндә урнашкан барлык элементларның һәм объектларның төзек һәм куркынычсыз торышы һәм тышкы кыяфәте өчен әлеге терәкләрнең милекчесе (хужасы) жавап бирә.

11. Үткәргечләрнең текә ярлары, терәк, изоляторлар булган очракта тышкы яктырту жайланмаларыннан файдалану рөхсәт ителми.

Тышкы яктырту жайланмалары эшендә электр чыбыкларын өзү яки терәкләрне зарарлау белән бәйле житешсезлекләрне ачыклаганнан соң кичекмәстән бетерергә кирәк.

12. Чыбыкларны һәм кабельләрне челтәрләргә һәм тышкы яктырту жайланмаларына үз белдеген белән тоташтыру һәм тоташтыру рөхсәт ителми.

13. Тышкы яктырту объектлары яки тышкы яктырту чаралары белән жиһазландырылган объектларның милекчеләре (хужалары), шулай ук тышкы яктырту объектларына (чараларына) хезмәт күрсәтүче оешмалар бурычлы:

- урамнарны, юлларны тиешенчә яктыртуны, терәкләр һәм яктырткычларның, яктырту жайланмаларының сыйфатын күзәтеп торырга, бозылган яки зыян күргән очракта үз вакытында ремонт ясарга;

- билгеләнгән тәртип нигезендә утны кабызуны һәм сүндерүне күзәтеп торырга;

- тышкы яктыртуны урнаштыру, тоту, урнаштыру һәм эксплуатацияләү кагыйдәләрен үтәргә;

- тышкы яктырту фонарьларын вакытында алыштыру.

Кече архитектура формаларының эчтәлеге

1. Кече архитектура формаларына монументаль-декоратив бизәү элементлары, мобиль һәм вертикаль яшелләндрү жайланмалары, су жайланмалары, муниципаль жиһазлар, авыл жирлеге территориясендә коммуналь-көнкрүеш һәм техник жайланмалар керә.

2. Кече архитектура формаларын карап тоту бирелгән жир кишәрлекләре чикләрендә, гомуми файдаланудагы территорияләрдә жир кишәрлекләре хужалары тарафыннан гамәлгә ашырыла - тәэмин итүче (подрядчы, башкаручы) билгеләү нәтижәләре буенча әлеге эш төрләрен башкаруга муниципаль контракт төзегән оешма белән контракт (шартнамә) нигезендә вәкаләтле орган тарафыннан тәэмин ителә.

3. Кече архитектура формалары хужалары бурычлы:

- үз эченә кече архитектура формалары чисталыкта һәм исправном торышы;
- язгы чорда кече архитектура формаларына планлы тикшерү ясау, аларны иске буяудан, тутыктыргычтан, юдыртудан, буяудан арындыру, шулай ук ватылган элементларны алмаштыру;

- кышкы чорда кече архитектура формаларын, шулай ук аларга кардан һәм боздан якын килү юлларын чистарту;

- өслекле комлыклар ясау, комлыклардагы комны елга бер тапкырдан да ким булмаган күләмдә алмаштыру;

- балалар, спорт, хужалык мәйданчыклары һәм ял мәйданчыклары жиһазларының конструктив элементларының ныклыгы, ышанычлылыгы һәм куркынычсызлыгы таләпләренә туры килүен күзәтеп торырга;

- фонтаннар эшләгән чорда су өслеген көн саен чүп-чардан арындырырга.

4. Рөхсәт ителми:

- кече архитектура формаларын тиешенчә файдаланмаса (балалар уен мәйданчыкларындагы өлкәннәр ялын, спорт мәйданчыкларындагы киём киштерү һ.б.);

- кече архитектура формаларында теләсә нинди Мәгълүмати-басма продукцияне эләргә һәм ябыштырырга;

- жимерергә һәм повреждать кече архитектура формалары һәм аларның конструктив элементлары;

- фонтаннарда коенырга.

Стационар булмаган объектларны карап тоту

1. Стационар булмаган объектларны урнаштыру мондый объектларны муниципаль хокукый акт белән билгеләнгән тәртиптә урнаштыру схемасы буенча гамәлгә ашырыла.

2. Жир кишәрлеген арендау килешүе вакыты чыккач, стационар булмаган объект арендатор тарафыннан сүтелергә, ә жир участогы азат ителгән һәм беренчел халәتكә китерелгән булырга тиеш.

3. Стационар булмаган объектларның милекчеләре булган юридик һәм физик затлар бурычлы:

- аларны ремонтлау һәм буяу. Ремонт тышкы кыяфәтне һәм проект документлары белән билгеләнгән төсләр чишелешен исәпкә алып башкарылырга тиеш;

- стационар булмаган объектлар янында урналар урнаштырырга, чүплекләренә кирәк булган саен чистартырга һәм чистартырга.

4. Рөхсәт ителми:

- стационар булмаган объектларга, козырекларга, навесларга һәм проектларда каралмаган башка конструкцияләр төзүгә;

- стационар булмаган объектлар янында сәүдә-суыткыч жиһазларын урнаштыру;

- стационар булмаган объектлар янында һәм аларның түбәләрендә таралар, товарлар, детальләр, көнкүреш һәм житештерү характерындагы башка предметларны складка, шулай ук стационар булмаган объектларны склад максатлары өчен кулланырга;

- стационар булмаган объектлар арасындагы янгынга каршы разрывларны жиһазлар, калдыклар белән тәэмин итү.

Төзелеш эшләрен башкару урыннарын карап тоту

1. Төзелеш майданчыкларын карап тоту, төзекләндерү эшләре тәмамлангандан соң, ремонт, төзелеш һәм башка төр эшләренә торгызу төзүчегә йөкләнә.

Эшләр алып барылмый торган төзелеш объектлары төзелеш челтәрләре белән ябылырга тиеш.

2. Төзелеш, ремонт һәм башка төр эшләр башланыр алдыннан, шулай ук төзелеш, ремонт һәм башка төр эшләренә башкару чорында кирәк:

- төзелеш майданчыгы территориясенә бөтен периметры буенча Башкарма комитетның хокукый актлары таләпләренә туры китереп типлаштырылган койма урнаштыру;

- төзелеш майданчыгы коймаларының гомуми тотрыклылыгын, ныклыгын, ышанычлылыгын, эксплуатацион куркынычсызлыгын тәэмин итәргә;

- төзелеш майданчыгы коймаларының тиешле техник торышын, аның чисталыгын күзәтеп торырга, вакытында пычрактан, кардан, боздан, Мәгълүмати-басма продукциядән һәм граффитидан арындырырга;

- төзелеш майданы территориясенә кергәндә, гамәлдәге төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре таләпләренә җавап бирүче төзелеш объектының мәгълүмати щитын урнаштырырга һәм аны тиешле хәлдә тотарга;

- төзелеш майданы периметры буенча тышкы яктыртуны тәэмин итү;

- төзелеш майданына керү юлларын, майдан эчендәге юлларны һәм чыгу урыннарында транспорт чараларының тәгәрмәчләрен чистарту һәм юу пунктларын, урамнарның (юлларның) йөрү өлешенә пычрак һәм чүп-чар чыгармау өчен, жиһазландырырга;

- төзелеш майданчыгы территориясендә каты коммуналь, эре габаритлы һәм

төзелеш калдыклары жыю өчен контейнерлар һәм (яки) бункерлар булуны тээмин итэргә;

- төзелеш майданынан каты коммуналь, эре габаритлы һәм төзелеш калдыкларын билгелэнгән тәртиптә чыгаруны оештыруны тээмин итэргә;

- төзелеш майданчыгы территориясеннән чистартылган һәм калдыклар булмаган карны билгелэнгән тәртиптә килештерелгән махсус билгелэнгән урыннарга чыгаруны тээмин итэргә;

- эшләр башкарганда гамәлдәге жир асты инженерлык коммуникацияләрен, тышкы яктырту челтәрләрен, яшел үсентеләрне һәм кече архитектура формаларын саклауны тээмин итэргә.

3. Төзелеш материаллары, жиһазлар, автотранспорт һәм күчмә механизмнар, ярдәмче бүлмәләр, эшчеләр һәм хезмәткәрләрне вакытлыча урнаштыру өчен көнкүреш вагончыклары, төзелеш калдыкларының транспорт партияләрен вакытлыча саклау һәм туплау урыннары төзелеш оешмалары проекты нигезендә төзелеш майданчыклары чикләрендә урнаштырыла.

4. Рөхсәт ителми:

- гражданнарның шәхси һәм ижтимагый иминлеген тээмин итү белән бәйле коткару, авария-торгызу һәм башка кичектергесез эшләрдән тыш, 23.00 сәгатътән 7.00 сәгатъкә кадәр, тынлыкны бозу белән бәйле төзелеш, ремонт, төяү-бушату һәм башка эшләрне оештыру һәм үткәргү;

- Башкарма комитетның тиешле рөхсәтеннән (күрсәтмәләреннән) башка юлларның һәм тротуарларның машиналар йөрү өлешен тарайту яки ябу;

- чүп-чарны яндырырга һәм төзелеш калдыклары утильләштерергә.

Жирләү урыннарын карап тоту

1. Жирләү урыннарын этик, санитар һәм экологик таләпләр нигезендә карап тоту федераль законнар һәм муниципаль хокукый акт белән билгелэнгән жирләү урыннарын карап тоту кагыйдәләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

2. Жирләү урыннарын санитар тәртиптә тотуны тээмин итүчене (подрядчыны, башкаручыны) билгеләү нәтижәләре буенча әлеге төр эшләрне башкару буенча муниципаль контракт төзегән махсуслаштырылган оешма гамәлгә ашыра.

3. Жирләү урыннарын карап тотуга карата таләпләр:

- зираттагы чүп-чар контейнерлары һәм чүп савытлары чистартылырга тиеш. Калдыклар тупланган очракта, 3 көнгә кимендә бер тапкыр чыгарылырга тиеш;

- ауган һәм авария хәлендә агач утыртмалары булу рөхсәт ителми. Авария хәлендәге агач үсентеләре ачыкланган мизгелдән бер тәүлек эчендә сүтелергә тиеш;

- шәхесләре куелмаган каберләр яки үлгәннәрнең каберләре пычрактан һәм чүп-чардан чистартылырга, холмик һәм кабер белән жиһазландырылырга тиеш.

4. Кышкы чорда жирләү урыннарын карап тоту үзенчәлекләре:

- зиратларның үзәк юллары, керү юллары, тротуарлар киңәйтелергә һәм кардан чистартылырга тиеш. Боз катламнары булмаган килеш тигез кар өеме булу рөхсәт ителә;

- үзэк юллар, подъезд юллары, тротуарлар бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртелергә тиеш. Юл һәм тротуарларның машиналар йөрү өлешен кар явудан соң ук эшкәртү башланьрга тиеш;

- иң беренче чиратта кар чыгару, боз өю һәм Үзек һәм керү юлларыннан кар-боз муниципаль берәмлекләрен бетерү зарур;

- жәяүлеләр жирләү урыннарында бозлавыкка каршы материаллар куллану, юллардан чистартылган кар һәм бозны каберләргә, газоннарға, куакларға туплау рөхсәт ителми.

5. Жәйге чорда жирләү урыннарын карап тоту үзенчәлекләре:

- үзек юллар, керү юллары, тротуарлар, каберләр арасындагы юллар һәм жирләү урыннарында башка территорияләр төрле пычрактан чистартылырга тиеш;

- яшел үсентеләрне санитар кисү, агач-куак үсемлекләрен чүп-чардан арындыру чаралары ел саен үткәрелергә тиеш.

6. Күмелү урынын, кабер өстендәге корьманы (хачлар, һәйкәлләр, плитәләр, склепалар һ.б.) карау, чәчәкләр һәм декоратив куаклар утырту, аны Колумбиядә карау ире, туганнары, вафат булган затның законлы вәкиле яки мәжбүри санитар таләпләрне үтәп башка зат тарафыннан башкарыла.

Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау тукталышларын карап тоту

1. Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау тукталышларын карап тоту (алга таба - стоянка) гамәлдәге төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре, шулай ук әлеге Кагыйдәләр нигезендә стоянканы урнаштыру өчен бирелгән жир кишәрлегенә (алга таба-хужасы) ия була.

2. Хужалары бурычлы:

- тукталышларның бөтен периметры буенча койма урнаштыру, ул механик йогынтыларға һәм тышкы мохит йогынтысына тотрыклы булырга тиеш;

- тукталыш коймаларының тиешле техник торышын, аларның чисталыгын күзәтеп торырга, вакытында пычрактан, кардан, боздан, Мәгълүмати-басма продукциядән арындырырга;

- тукталышлар территорияләрендә һәм тукталышларға яқын территорияләрдә материаллар, комплектланган транспортны, төрле конструкцияләренә саклау, саклауга юл куймаска;

- тукталышлар территориясен утның тигез бүленешен тәэмин итүче тышкы яктырту белән жиһазландырырга, гамәлдәге нормалар һәм кагыйдәләренә таләпләренә туры килә торган;

- ягулык-майлау материалларына ия булган автомобильләренә юдырту һәм автомобильләренә тукталышына юл куймаска;

- тукталыш территорияләрен санитар һәм янгынга каршы кагыйдәләренә үтәп тоту;

- даими рәвештә санитар эшкәртү һәм чистарту, калдыкларны жыю өчен контейнерлар (чүплекләр) урнаштыру, каты коммуналь калдыкларны, карны даими рәвештә чыгаруны тәэмин итү;

- инвалидларның тукталышлар территориясенә тоткарлыксыз үтеп керә алуын тәэмин итәргә. Инвалидлар Федераль законның 15 статьясы нигезендә махсус автотранспорт чараларын куя өчен бушлай урыннардан файдаланалар 24.11.1995 № 181-ФЗ «Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында».

Жирлек территориясен бәйрәмчә бизәү

Жирлек территориясен бәйрәмчә бизәү дәүләт һәм башка бәйрәмнәр, истәлекле вакыйгалар белән бәйле чаралар үткәрү чорында башкарыла.

Бәйрәм бизәлеше дәүләт һәм муниципаль флагларны, лозунгларны, гирляндаларны, панноларны, декоратив элементлар һәм композицияләр, стендлар, трибуналар, эстрада урнаштыруны, шулай ук бәйрәм иллюминациясе урнаштыруны үз эченә ала.

Бәйрәм бизәлеше элементларын ясаганда һәм урнаштырганда юл хәрәкәтен көйләүнең техник чараларын төшерергә, жимерергә һәм аларның күрүчәнлеген начарайтырга рөхсәт ителми.

V. Жирлек территорияләрен чистарту тәртибе, төзекләндерү эшләре исемлеген һәм аларны вакыт-вакыт үтәүне дә кертеп.

Жирлек территориясен жыештыру һәм карап тотуга карата гомуми таләпләр

1. Авыл жирлегә территориясен жыештыру һәм карап тоту эшләре алып барыла:

- 1) жәйге чорда - 15 апрельдән 14 октябрьгә кадәр;
- 2) кышкы чорда - 15 октябрьдән 14 апрельгә кадәр.

Күрсәтелгән срокларга, һава шартларына карап, Башкарма комитет тарафыннан төзәтмәләр кертелергә мөмкин.

2. Жирлек территориясен жыештыру эшләре үткәрү юлы белән башкарыла:

- 1) жирлек территориясен карап тоту, жыештыру буенча системалы эшләр;
- 2) Башкарма комитетның хокукый актлары нигезендә бердәм массакүләм чаралар (өмәләр).

3. Авыл жирлегә территориясен жәйге чорда чистарту, чистарту, су сибү, себерү, себерү, жирлекне карап тоту буенча башка эшләрне башкару юлы белән жирлек территориясенен пычрануын һәм тузанлануын киметү максаты белән башкарыла һәм үз эченә ала:

- ясалма өслекле территорияләрне себерү (коры һава шартларында су сибү), урам-юл челтәре объектларының тузанын һәм юл катламнарын юдыру һәм ясалма өслекле, яңгыр сулары канализациясе белән жиһазланган башка территорияләр. Юл катламнарын, майданнарны, тротуарларны һәм ясалма өслекле башка территорияләрне юу катламның бөтен киңлегенә башкарыла;

- яңгыр канализациясе рәшәткәләрен чистарту;
- барлык территорияләрдән чүп жыю;
- ел саен, 1 июньгә кадәр, кече архитектура формаларын, бакча һәм урам мебельләрен, чүплекләрен, спорт һәм балалар майданчыкларын, коймаларны,

бордюларны буяу;

- гомуми файдаланудагы территорияләрдә, чикләнгән территорияләрдә һәм махсус билгеләнештәге яшелләндерелгән территорияләрден тыш, үләнне (үлән биеклеге 15 см дан артык булганда) вакытында чабу һәм тәүлек дәвамында чабылган үләнне жыештыру;

- листопад чорында-тәүлегенә бер тапкыр коелган яфракларны жыю һәм чыгару;

- бордюр янында лотокларны юдырганнан соң чүп-чардан арындыру.

4. Гомуми файдалану территориясен кышкы чорда жыештыру үз эченә ала:

- юл катламнарын һәм тротуарларны кардан, боздан һәм чүп-чардан чистарту;

- тайгаклык яки бозлавык барлыкка килгәндә - комлы жәяүлеләр зоналарына, баскычларга сибелгән очракта, юл катламнарын бозлавыкка каршы материал белән эшкәртү;

- язгы чорда-карның йомшаруы һәм кар суларын чыгаруны оештыру.

5. Авыл жирлегә территориясендә башкарыла торган урып-жыю эшләренен технологиясе һәм режимнары һава шартларына карамастан, транспорт чараларының һәм жәяүлеләрнең тоткарлыксыз хәрәкәтен тәэмин итәргә тиеш.

6. Жәяүлеләр тротуарларын, жир өсте кичүләрен, баскычларны кышкы чорда чистарту үзенчәлекләре:

- кар яву чорында жәяүлеләр тротуарлары, баскычлар бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртелергә һәм чистартылырга тиеш;

- бозлавыкка каршы материаллар белән беренче чиратта баскычлар, аннан тротуарлар эшкәртелә.

Бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртү вакыты тайгылыш табылганнан соң дүрт сәгатътән артмаска тиеш;

- чүп-чар һәм химик реагентлар белән пычранмаган коры кар, газонга яки бу максатлар өчен алдан билгеләнгән урыннарда, яшел үсентеләр сакланган һәм кар сулар агуны тәэмин иткән очракта, чүп-чар ташлау рөхсәт ителә.

7. Жирлек территориясендә рөхсәт ителми:

- урамнарда, майданнарда, яшел үсентеләр булган участокларда, скверларда, паркларда, газоннарда, пляжларда һәм башка гомуми файдаланудагы территорияләрдә чүп-чардан арындыру;

- гамәлдәге законнар нигезендә бүлеп бирелгән жирләү урыннарыннан читтә гомуми файдаланудагы территорияләрдә мемориаль кабер корылмалары (истәлекле корылмалар, коймалар) урнаштырырга;

- элеге максатлар өчен каралмаган урыннарда, шул исәптән муниципаль жәмәгать транспорты маршрутларының соңгы пунктларында транспорт чараларын юу, чистарту һәм техник хезмәт күрсәтү;

- биналарны һәм корылмаларны төзекләндерү элементлары, һәйкәлләр, мемориаль такталар, агачлар, куаклар, кече архитектура формалары һәм башка төзекләндерү элементларын жиһизләргә һәм жиһизләргә, шулай ук аларны үз белдеге белән үзгәртеп корырга;

- язулар, рәсемнәр ясау, Мәгълүмати-басма продукцияне ябыштыру һәм элү, жәмәгать транспортын көтү тукталышларында, стена, баганалар, коймалар

(коймалар) һәм әлеге максатлар өчен каралган башка объектларда граффити алып бару;

- бирелгән жир участкаларының чикләре һәм (яки) киртәләре чикләреннән читтә күчәмсез милекне складларга һәм сакларга;

- тротуарларда, газоннарда, юлларда сәүдә әйберләрендә, сәнәгать товарларын һәм башка сәүдә предметларын урнаштыру һәм складлау;

- билгеләнмәгән урыннарда кар өю;

- тимер-бетон блоklar, баганалар, коймалар, шлагбаумнар, корылмалар һәм башка жайланмалар ярдәмендә юлларны һәм тротуарларны үз белдеге белән ябарга.

8. Региональ оператор әлеге максатлар өчен билгеләнмәгән һәм килешүдә күрсәтелмәгән (алга таба - каты коммуналь калдыкларны санкцияләнмәгән урнаштыру урыны) каты коммуналь калдыкларны жыю урыны табылган очракта, төбәк операторы 5 эш көне эчендә мондый хәбәрне китерүне раслау мөмкинлеген бирүче теләсә нинди ысул белән хәбәр итәргә бурычлы,

- жир участогы милекчәсе, жирле үзидарә органы һәм дәүләт экологик күзәтчеләген башкаручы орган каты коммуналь калдыкларны рөхсәтсез урнаштыру урынын ачыклау турында;

- каты коммуналь калдыкларны рөхсәтсез урнаштыру урынын бетерү кирәклегенә турында 30 көн эчендә жир участогы милекчәсенә хәбәр алынганнан соң һәм аңа каты коммуналь калдыкларны санкцияләнмәгән урнаштыру урынын бетерү буенча хезмәт күрсәтүгә килешү проектын жиберергә.

9. Әгәр жир участогы милекчәсе төбәк операторына хәбәрнамә алынганнан соң 30 көн эчендә каты коммуналь калдыкларны рөхсәтсез урнаштыру урынын юкка чыгаруны мөстәкыйль рәвештә тәэмин итмәсә һәм каты коммуналь калдыкларны санкциясез урнаштыру урынын бетерү буенча төбәк операторы белән килешү төземәсә, төбәк операторы 30 көн эчендә жир участогы милекчәсенә белдерү жибергәннән соң, каты коммуналь калдыкларны санкциясез урнаштыру урынын юкка чыгара. Бу очракта төбәк операторы тотылган чыгымнарны түләттерү таләбе белән судка мөрәжәгать итәргә хокуклы.

10. Жир участогы милекчәсе каты коммуналь калдыкларны рөхсәтсез урнаштыру урынын ликвидацияләнүне мөстәкыйль рәвештә тәэмин итәргә яки төбәк операторы белән каты коммуналь калдыкларны санкциясез урнаштыру урынын бетерү буенча хезмәт күрсәтүгә шартнамә төзәргә тиеш.

11. Билгеләнгән тәртиптә бирелмәгән һәм муниципаль милектә булган жир кишәрлекләрендә (территорияләрдә) табигый барлыкка килгән чүпләкләрне бетерү вәкаләтле орган тарафыннан тәэмин ителә

Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларын жыештыру

1. Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларын (алга таба - юлларны) чистарту машиналар йөрү өлешен, тротуарларны, парковкаларны (парковка кесәләрен), жәмәгать транспортын көтү тукталышларын, ясалма юл корылмаларын пычрактан, чүп-чардан, кардан һәм боздан даими чистарту буенча чаралар комплексын үз эченә ала.

2. Язгы-жәйге чорда юлларны юу, су сибү, тузанны бетерү, себерү һ. б. үз

эченә ала.

Көзге-кышкы чорда юлларны жыештыру, кар һәм боздан чистарту, пычрак, ком-тоз катнашмасы белән юллар салу, тротуарларны коры ком белән суюны күздә тоту.

3. Юл буенда урнашкан чүплекләренә көнгә бер тапкырдан да ким түгел, тукталыш мәйданчыкларында - көнгә ике тапкыр чистарталар.

4. Жәмәгать транспортын көтү павильоннары тузылмаска, буялмаска, юбынрга, санкцияләnmәгән Мәгълүмати-басма продукциядән, граффити чистартылырга тиеш. Кышкы чорда кардан чистартылырга тиеш.

5. Аерым элементлар буенча юлларны жәйге жыештыруга таләпләр:

- машиналар йөрү өлеше бөтен киңлеккә төрле пычратулардан һәм юдыртудан тулысынча чистартылырга тиеш. Жәйге салу линияләре белән билгеләнгән төп, резерв полосалар ком һәм вак чүп-чардан даими чистартылырга тиеш;

- ике метрлы лоток зоналарына грунт-ком нанослары һәм пычратулар булырга тиеш түгел. Махсус машиналарның эш циклары арасында ком кисәкләре һәм төрле вак-төяк чүп-чар белән зур булмаган пычрану рөхсәт ителә;

- юл кырыйлары зур габаритлы калдыклардан һәм башка чүп-чардан чистартылырга тиеш.

Юлларны кышкы жыештыру буенча таләпләр:

- кышкы чорда юлларны жыештыру үз эченә ала:

кардан һәм боздан чистарту, жәмәгать транспортын көтү тукталышлары, юбыну, кар көртләреннән чистарту һәм кар чыгару.

7. Рөхсәт ителми:

- тротуарларга, юлларның һәм юлларның йөрү өлешенә кар, боз, квартал эчендәге юллардан, ишегалды территорияләреннән, предприятие, оешма территорияләреннән, төзелеш мәйданчыкларыннан, сәүдә объектларыннан чистартылган бозга 8.00 сәгатътән соң, шулай ук юл йөрү өлешен жыештыручы зат белән килешү булмаганда хәрәкәт итәргә яисә хәрәкәт итәргә;

- тротуарларда, жәмәгать транспортын көтү тукталышларында, паркларда, скверларда, ишегалларында һәм башка жәяүлеләр зоналарында һәм яшел үсентеләр булган территорияләрдә техник тоз һәм сыек хлорлы кальций кулланырга;

- билгеләнгән тәртиптә килешмәгән урыннарда карны чыгару һәм саклау;

- формалаштырырга кар валы:

- юллар һәм урамнар киселешләрендә бер дәрәжәдә һәм өчпочмак зонасында тимер юл кичүләре янында;

- жәмәгать транспортын көтү тукталышларыннан 20 м якынарак;

- транспорт киртәләре яисә югары бордюр белән жиһазландырылган юл участкаларында;

- тротуарларда;

- якын-тирә территорияләргә керү юлында;

- юлларга автотранспортның көпчәкләре белән грунт һәм пычрак чыгару;

- грунт, чүп-чар, төзелеш материаллары, жиңел тара, агачларны брезент белән капламыйча яисә юлларның пычрануын булдырмый торган башка

материал белән ташу, шулай ук төзелеш катнашмаларын һәм измәләрен (шул исәптән цемент-ком эремәсе, известь, бетон катнашмалары), аларны юлга, тротуар, юл читенә яки юл янындагы газон полосасына сую мөмкинлеген булдырмый торган чаралар күрмичә генә транспортлау.

Кешеләр күпләп ял итү һәм ял итү урыннарын жыештыру, санитар тоту һәм төзекләндерү

1. Кешеләр күпләп ял итү урыннарына керә:

- майданнар, парклар, скверлар, бульварлар, яр буйлары, авыл урманнарында оештырылган ял урыннары, пляжлар;

- актив ял итү һәм тамаша чаралары урыннары - стадионнар, уен комплекслары, ачык сәхнә майданчыклары һ. б.;

- сәүдә объектлары (ваклап сату базарлары, сәүдә комплекслары, стационар булмаган ваклап сату чөптөрләре комплекслары), жәмәгать туклануы, социаль-мәдәни билгеләнештәге, көнкүреш хезмәте күрсәтү объектлары территорияләре;

- административ һәм ижтимагый биналар, учреждениеләр янындагы территорияләр.

2. Паркларны, скверларны, бульварларны, яр буйларын һәм гомуми кулланылыштагы башка территорияләргә жыештыру:

- кышкы чорда паркларда, бакчаларда, скверларда, бульварларда, яр буйларында һәм башка ял зоналарында юлларны чистартканда, химик реагентлар булмаган вакытлыча кар өю рөхсәт ителә.

3. Ваклап сату базарларын жыештыру һәм санитар тоту:

- ваклап сату базарлары территорияләре (алга таба - базар) төзекләндерелгә, бәдрәфләр, хужалык һәм контейнер майданчыклары, контейнерлар һәм чүп савытлары белән жиһазландырылырга, каты өслекләр һәм яңгыр һәм кар сулары агу өчен уклоннар булырга, шулай ук су һәм канализация булырга тиеш;

- базар территориясен төп жыештыру аның ябылганнан соң башкарыла. Көндөз каты коммуналь калдыклар белән тулган чүп-чар жыючыларны патрульле жыештыру һәм чистарту эшләре алып барыла;

- елның жәйге чорында базар территориясендә атна саен дымлы жыештыру мәжбүри рәвештә башкарыла;

- базар территориясә 40 кв. м майданга бер урна исәбеннән урналар белән жиһазландырыла, өстәвенә, алар арасындагы ара линия буенча 10 метрдан артмаска тиеш.

4. Базар территориясендә урнашкан сәүдә һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү оешмалары, киосклар, сәүдә палаткалары һәм павильоннар эшчәнлегә, каты коммуналь калдыкларны чыгару һәм урнаштыру буенча хезмәтләр күрсәтүгә килешү төземичә рөхсәт ителми.

5. Сәүдә һәм (яки) жәмәгать туклануы объектларын жыештыру һәм санитар тоту:

- сәүдә һәм (яки) жәмәгать туклануы объектлары территорияләрен тәүлегенә кимендә ике тапкыр (иртән һәм кич) жыештыру эшләре алып барыла. Көндөз

патрульле жыештыру һәм калдыклар белән тулган чүплекләргә һәм чүп-чар жыю урыннарын чистарту эшләре башкарыла;

- сәүдә һәм (яки) жәмәгать туклануы объектларына керү юлында кимендә ике урна билгеләнә;

- калдыкларны чыгару тәмин ителә.

6. Башка сәүдә мәйданчыклары, стационар булмаган вак-төяк челтәре, социаль-мәдәни билгеләнештәге объектлар территорияләрен жыештыру, аларны ябканнан соң, елның жылы вакытында мәжбүри рәвештә су сибеп башкарыла. Агымдагы урып-жыю көн дәвамында башкарыла. Көн саен каты коммуналь калдыкларны чыгару тәмин ителә.

7. Кешеләр күпләп ял итү һәм ял итү урыннарын төзекләндерү:

- кешеләр күпләп ял итә һәм ял итә торган урыннар территориясендә төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлегә каты өслек төрләрен (плитка куәте яки асфальт рәвешендә), өслекләргә бәйләү элементлары, яшелләндерү, эскәмияләр, чүп-чар өчен кече контейнерлар, урам техник жиһазлары, яктырту жиһазлары, архитектура-декоратив яктырту жиһазлары, авыл жирлегә мәгълүматын йөртүчеләр, яшелләндерү участокларын саклау элементлары (металл киртәләр, махсус каптамалар төрләре һ. б. үз эченә ала);

- пляжлардан тыш, кешеләр күпләп ял итә һәм ял итә торган урыннарның барлык территорияләре дә каты өслеккә ия булырга тиеш;

- кешеләр күпләп ял итә һәм ял итә торган урыннар территорияләрендә яшелләндерү участокларын чәчәкләкләр, газоннар, ялгыз, төркөмләп, рядовой утыртмалар, вертикаль, многояруслы, мобиль яшелләндерү формалары рәвешендә проектларга кирәк;

- кешеләр күпләп ял итә торган урыннар бәдрәфләр урнаштыру һәм аларны карап тотуга куелган таләпләргә үтәп, жиһазландырылган һәм эшләп килүче бәдрәф бүлмәләре белән тәмин ителергә тиеш;

- фонтаннарны, буаларны, елга ярларын, ял итү яки кешеләр күпләп була торган урыннарны чистартып торырга тиеш;

- массакуләм чаралар үткәргәндә, аларны оештыручылар чараны үткәру урынын жыештыруны һәм төзекләндерүне тәмин итәргә тиеш. Чараны үткәру урынын жыештыру һәм төзекләндерү эшләрен торгызу тәртибе билгеләнгән тәртиптә чараны үткәругә тиешле рөхсәт алу стадиясендә билгеләнә.

8. Кешеләр күпләп ял итә һәм ял итә торган урыннар территорияләрендә рөхсәт ителми:

- моның өчен билгеләнмәгән урыннарда савытларны һәм сәүдә жиһазларын сакларга, складларга;

- территорияне житештерү һәм куллану калдыклары белән пычрату;

- автотранспорт чараларын юарга һәм ремонтларга, файдаланылган ягулык-майлау сыекчаларын агызырга;

- автостоянкалар, гаражлар, аттракционнар урнаштыру, билгеләнгән тәртипне бозып реклама конструкцияләре урнаштыру;

- газоннарга, табигый һәм ясалма яшелләндерү объектларына зыян китерү;

- зарарлау кече архитектура формалары һәм күчерү аларны билгеләнгән урыннар;

- сыек азык-төлек калдыкларын, сатуратор жайланмаларыннан, куас һәм сыра цистерналарыннан суны тротуарларга, газоннарга һәм жирлек юлларына агызырга;

- автотранспорт чараларын законсыз рәвештә стоянкалар оештыру;
- стационар булмаган объектларны үз белдегең белән урнаштыру;
- тротуарларның асфальт-бетон катламын, якин-тирә яшел зоналарның һәм территорияләрне төзекләндерүнең башка элементларының бөтенлеген бозарга;

- территориядә сәүдә-суыткыч жиһазларын урнаштыру;
- халыктан каты коммуналь калдыкларны жыю өчен билгеләнгән контейнерларга (бункерларга), идарәче оешмалар белән каты коммуналь калдыкларны жыю өчен контейнерларга (бункерларга) калдыклар урнаштыру турында шартнамә булмаса, каты коммуналь калдыкларны куярга;

- тимер-бетон блоklar, баганалар, коймалар, шлагбаумнар, корылмалар һәм башка жайланмалар урнаштыру юлы белән тротуарларны үз белдеге белән ябарга;

- товарны сәүдә объектыннан читтә чыгарырга;
- учак кабызырга, шул исәптән ачык ут куллануны күздә тоткан чаралар үткәргә, мангалларны һәм башка жайланмаларны ачык ут ярдәмендә Жылылык белән эшкәртү өчен кулланырга.

Күп фатирлы йортның йорт яны территориясен жыештыру, карап тоту һәм төзекләндерү

1. Йорт яны территориясен жыештыру:

- урып-жыю түбәндәге эзлеклектә үткәренелгә тиеш: тротуарларны, жәяүлеләр юлларын (бозлавык һәм тайгаклык очрагында - ком сибү), ә аннары - ишегалды территорияләрен жыештыру;

- кар чистартудан тыш, жыештыру 8.00 сәгаткә кадәр башкарыла.

Машиналар тизлеге сәгатенә 4 километрга кадәр булганда, көндезге вакытта механикалаштырылган жыештыруны үткәренелгә рөхсәт ителә.

2. Жәйге жыештыру:

- йорт яны территорияләрен жәйге жыештыру: юу, юу яки су сиптерү махсус машиналар ярдәмендә-күбесенчә иртә, иртәнге, соң, кичке, сәгатләрдә башкарылырга тиеш;

- тротуарларны ачык тротуарларда гына юарга кирәк, турыдан-туры агым полосасы белән чикләнгән, һәм биналардан урамның машиналар йөрү өлешенә таба юнәлештә;

- көннең эссе вакытында тротуарларга су сибү зарурлык буенча башкарылырга тиеш, әмма тәүлегенә кимендә ике тапкыр.

3. Кышкы жыештыру:

- түбәләрдә туплана торган кар вакытында жиргә ташланырга һәм агынты полосага күчәргә, ә киң тротуарларда - валларга жыелырга тиеш;

- жыештырыла торган кар тротуарлардан машиналар йөри торган өлешкә - каты полосага, ә ишегалларында-жыелу урыннарына хәрәкәт итәргә тиеш;

- квартал эчендәге юллардан күчерелгән карны борт ташына параллель рәвештә урнашкан өмәләргә һәм валларга салырга яки юл буенда, кагыйдә буларак, роторлы кар чистарткычлар урнаштырырга кирәк;

- газоннар белән урамнарның йөрү өлешеннән аерылган 6 м киңлектәге тротуарларда карны алга таба бетерү өчен тротуар уртасына күчерү рөхсәт ителә;

- карны валга һәм өемнәргә салу эшләре кар яву тәмамланганнан соң алты сәгатътән дә соңга калмыйча, ә калган территорияләрдә 12 сәгатътән дә соңга калмыйча, тротуарларда төгәлләнергә тиеш;

- ком - тоз катнашмалары белән пычранмаган карны ишегалларында, квартал эчендәге юлларда, газоннарда һәм буш территорияләрдә, жәяүлеләрнең ирекле хәрәкәтенә һәм автотранспортны йөртүгә комачауламаган буш территорияләрдә, яшел үсентеләрне һәм кар суларны саклауны тәмин иткәндә, чүп-чар ташлау рөхсәт ителә;

- тротуарларны һәм квартал эчендәге юлларны кулдан чистартканда кар тулысынча жыештырылырга тиеш. Камилләштерелгән өслекләр булмаганда, карны хәрәкәт астында чистартырга кирәк, аны алга таба тыгызлау өчен кар катламы калдырырга кирәк;

- тайгаклык барлыкка килгән очракта, ком - тоз катнашмасы белән юл катламнарын эшкәртү бүлүчеләр ярдәмендә 0,2-0,3 кг/м норма буенча башкарылырга тиеш;

- боз барлыкка килгәннән соң йомшартылган агачлар ачык грунтка, агачларга яки газоннарда элэгүгә юл куймыйча, күчерелергә яки каймакларга тиеш.

4. Яз житү белән тормышка ашырыла:

- юдырту һәм чистарту канавок тәмин итү өчен, су агуны урыннарда, анда бу таләп ителә өчен, нормаль бүлеп бирү талых су;

- яңгыр сулары челтәренә люкларына һәм кабул итү коеларына кар суны системалы рәвештә янып бетерү;

- ишегалды территорияләрен кар эреп беткәннән соң, чүп-чардан, калган кардан һәм боздан чистарту.

5. Күпфатирлы йортның йорт яны территориясен карап тоту:

- күпфатирлы йортның йорт яны территориясен (алга таба - йорт яны территориясен) карап тоту үз эченә ала:

- даими жыештыру;

- люкларны һәм карау һәм яңгыр кабул итү коелары рәшәткәләрен, дренажларны, лотокларны, жибәрү торбаларын ремонтлау һәм чистарту;

- инженерлык челтәрләренә күзәтү коеларына, яңгыр су белән тәмин итү чыганаclarына (гидрантларга, сулыкларга һ. б.) ларга киртәләрсез керү мөмкинлеген тәмин итү;

- каты коммуналь һәм зур габаритлы калдыкларны жыю һәм чыгару;

- яшелләндерү һәм гамәлдәге яшел үсентеләрне карау;

- кече архитектура формаларын карап тоту, агымдагы һәм капитал ремонтлау.

6. Калдыкларның барлык төрләре каты коммуналь калдыклар туплау нормаларына туры китереп, су үткәрә торган контейнер майданчыкларына куела торган контейнерларга һәм бункерларга тиешле күләмдә жыелырга тиеш.

7. Күпфатирлы йортларда яшәүче гражданныр бурычлы:

- йорт яны территорияләрендә чисталык һәм тәртип сакларга;

- каты коммуналь һәм зур габаритлы калдыкларны махсус контейнерларга һәм йорт яны территорияләрендә урнашкан махсус майданчыкларга гына урнаштырырга.

8. Идарәче оешмалар тәмин итәргә тиеш:

- каты коммуналь калдыклар өчен контейнерлар урнаштыру, ә махсулаштырылган булмаган биналарда-моннан тыш, сыек көнкүреш калдыклары өчен жыентыклар урнаштыру;

- расланган график нигезендә каты коммуналь һәм зур габаритлы калдыкларны чыгару;

- контейнерларны (бункерларны) һәм контейнер майданчыкларын, аларга керү юлларын чистартуға һәм төзек хәлдә тоту;

- подъездларга керү юллары янында чүп-чар өчен чүплекләр урнаштыру, эскәмияләр кую һәм аларны вакытында чистарту;

- ком - тозлы һәм (яки) бозлавыкка каршы махсус катнашмалар белән эшкәртү;

- яшел үсентеләрне һәм газоннарны саклау һәм квалификацияле карау;

- тышкы яктырту чараларын төзек хәлдә тоту һәм аларны караңгылык башлану белән кертү.

9. Йорт яны территориясендә рөхсәт ителми:

- яфракларны, теләсә нинди төр калдыкларны һәм чүп-чарны яндыру;

- хужалык майданыннан тыш эчке киём, киём-салым, келәмнәр һәм башка предметларны эләргә;

- контейнер майданчыкларына керү юлларын пычрату;

- урам һәм юлларның машиналар йөрү өлешендә, тротуарларда, газоннарда һәм яшел зоналарда контейнерлар (бункерлар) урнаштыру;

- билгеләнгән тәртипне бозып, йорт яны территорияләренең коймаларын үз белдеге белән билгеләргә;

- үз белдеге белән йорт корылмалары төзәргә;

- йорт яны территориясен металл лом, каты коммуналь һәм төзелеш калдыклары һәм материаллар, шлак, көл һәм башка житештерү һәм куллану калдыклары белән пычратырга, тараны сакларга һәм сакларга;

- юынты суларны агызу, калдыкларны һәм чүп-чарны ташлау;

- автотранспорт чараларын түләүле куюны оештырырга;

- тимер-бетон блоklar, баганалар, коймалар, шлагбаумнар, объектлар, корылмалар һәм башка жайланмалар ярдәмендә квартал эчендәге юлларны үз белдеге белән ябарга;

- автомашиналарны юу, ягулык һәм майлар сливу, тавыш сигналларын, тормозларны һәм двигательләрне жайга салу;

- кешеләр сәламәтлегенә һәм әйләнә-тирә мохиткә тискәре йогынты ясый торган теләсә нинди эшләр башкару;

- сәүдә һәм жәмәгать туклануы предприятиеләрен, шул исәптән палаткалар, киосклар, лареклар, мини-базарлар, павильоннар, жәйге кафелар, житештерү объектлары, вак-төяк автомобильләр, көнкүреш техникасы, аяк киеме ремонтлау предприятиеләрен, шулай ук кунакханәдән кала автостоянкаларны да кертөп, урнаштырырга;

- йорт яны территориясенен ишегалды эчендәге йөрү буенча транзит хәрәкәтен тормышка ашыру;

- учак кабызырга, шул исәптән ачык ут куллануны күздә тоткан чаралар үткәргә, мангалларны һәм башка жайланмаларны ачык ут ярдәмендә Жылылык белән эшкәртү өчен кулланырга.

10. Идарәче оешмалар тәэмин итәргә тиеш:

- яшел утыртмаларның сакланышы;

- жәйге вакытта һәм коры һавада газон, чәчәкләр, агачлар һәм куакларга су сибү;

- газоннарның төзелеш материалларын, ком, чүп-чар, кар, боз сколларын складлардан башка саклануы һәм бөтенлеге һ. б.;

- агач һәм куаклар утырту, юллар челтәрен үзгәртү белән янадан планлаштыру һәм жиһазлар урнаштыру белән бары тик билгеләнгән тәртиптә килештерелгән проектлар буенча гына, агротехник шартларны үтәгән килешенде.

11. Йорт яны территориясен төзекләндерү:

- һәр йортның территориясе, кагыйдә буларак, булырга тиеш:

- эчке киём киптерү, киём-салым, келәмнәр һәм йорт әйләнеше әйберләрен чистарту өчен хужалык майданчыгы;

- өлкәннәр өчен ял итү майданчыгы;

- балалар өчен уен һәм спорт майданчыклары, яшелләндерү һәм балаларның жәйге һәм кышкы ялы өчен кече архитектура формаларын кирәкле жиһазлар белән тәэмин ителгән.

12. Әгәр участок территориясенен күләме мөмкинлек бирсә, участок чикләрендә этләргә йөртү өчен майданчык урнаштырылырга мөмкин.

13. Йорт подъездлары каршындагы майданчыклар, юл йөрү һәм жәяүлеләр юллары каты өслеккә ия булырга тиеш. Каты өслекләргә урнаштырғанда кар һәм яңгыр суларын ирәкле агу мөмкинлеге каралырга тиеш.

14. Торак йортларга кертелгән жәмәгать өчен билгеләнгән бүлмәләргә йортның торак өлешеннән изоляцияләнгән керү ишекләре булырга тиеш, шул ук вакытта персоналның автотранспорт стоянкасы ишегалды территориясеннән читтә урнашырга тиеш.

15. Жәмәгать өчен билгеләнгән биналарга тәрәзәләр һәм фатирларга керү урыннары урнашкан торак йорт ишегалды ягыннан материаллар, продукция йөкләү рәхсәт ителми. Тәрәзәләре булмаган торак йортларның, жир асты тоннельләреннән яки ябык дебаркадерлардан, юллар ягыннан йөкләнеше башкарырга кирәк.

16. Транспорт чараларын квартал эчендәге территорияләрдә урнаштыру кешеләрнең тоткарлыксыз хәрәкәтен, шулай ук урып-жыю һәм махсус техника белән тәэмин итәргә тиеш.

Шәхси торак төзелеше территорияләрен жыештыру

1. Торак йорт хужалары жир участогын көн саен жыештыралар (шул исәптән кардан да).

2. Рәхсәт ителми:

- кар этәрү, чүп-чар ташлау, шлак ташлау, көнкүреш калдыкларын йорт территориясенә агызу;
- ишегалды территориясеннән чистартылган кар һәм бозны юллар һәм юлларның машиналар йөрү өлешенә чыгарырга яисә хәрәкәт итәргә;
- яфраклар яндыру теләсә нинди төр калдыклар һәм чүп-чар өчен йорт яны территориясе;
- үз белдеген белән йорт янындагы территориягә коймалар кую;
- якын-тирә территорияне металл ломнар, каты коммуналь һәм төзелеш калдыклары һәм материаллар, шлак һәм көл, һәм башка житештерү һәм куллану калдыклары белән пычратырга;
- тимер-бетон блоklar, баганалар, коймалар, шлагбаумнар, объектлар, корылмалар һәм башка жайланмалар ярдәмендә юлларны үз белдеге белән ябарга;
- кешеләр сәламәтлегенә һәм әйләнә-тирә мохиткә тискәре йогынты ясый торган теләсә нинди эшләр башкару.

VI. Территорияне төзекләндерү элементларына таләпләр

1. Территорияне төзекләндерүнең аерылгысыз компоненты булган территорияне төзекләндерү элементлары булу гамәлдәге закон таләпләренә туры китереп проект документларында эшләнәргә һәм каралырга тиеш.

Мәдәни мирас объектларын саклау зоналарында урнашкан территорияне төзекләндерү элементларына проект документлары мәдәни мирас объектларын саклау, куллану, популярлаштыру һәм дәүләт тарафыннан саклау өлкәсендә вәкаләтле органнар белән килештерелә.

Территорияне озак яки даими файдаланудагы стационар төзекләндерү элементлары аларны кулдан күчерү мөмкинлеген булдырмас өчен беркетелергә тиеш.

2. Төзекләндерү элементларын карап тоту, аларны торгызу һәм ремонтлау эшләрен дә кертәп, төзекләндерү элементлары хужалары башкара.

Яшелләндерү

1. Яшел үсентеләр территорияне төзекләндерүнең мәжбүри элементы булып тора.

Төзекләндерү эшләрен башкарганда гамәлдәге яшел үсентеләрне максималь рәвештә саклап калу зарур.

2. Жирлек территориясендә ике төрле яшелләндерү кулланылырга мөмкин: стационар - үсемлекләр грунтка утырту һәм мобиль - үсемлекләр утырту, махсус күчмә савытларга (контейнерлар, вазоннар һ.б.) утырту.

Стационар һәм мобиль яшелләндерү архитектура-ландшафт объектлары (газон, бакчалар, чәчәкләр, куаклар һәм агачлар белән майданчыклар һ.б.) булдыру өчен рельефның табигый һәм ясалма элементларында, түбәләрдә (түбә яшелләндерү), биналар һәм корылмаларның фасадларында (вертикаль яшелләндерү) кулланыла.

3. Яшелләндерү объектларын карап тоту - ул яшел үсентеләрне һәм

яшеллэндерелгән территорияләрне төзеклэндерү элементлары белән карау, зур булмаган деформацияләрне һәм күләмле корымаларның конструктив элементларына зыян китерү, шулай ук жәйге һәм кышкы вакытта күчмә кече формаларны жыештыру.

4. Яшел үсентеләр хужалары бурычлы:

- яшел үсентеләрне саклауны һәм квалификацияле карауны тәэмин итәргә;
- жәйге чорда коры һавада газон, чәчәкләр, агачлар һәм куакларга су сибүне тәэмин итәргә кирәк;
- газоннарның сакланышын һәм бөтенлеген тәэмин итү;
- яшеллэндерү объектларында сулыклар булган очракта аларны чисталыкта тотарга һәм аларны 10 елга бер тапкырдан да ким булмаган күләмдә капитал чистартырга кирәк.

5. Яшеллэндерелгән территорияләрдә рөхсәт ителми:

- урнаштыру, төзелеш, тыш, билгелэнгән тәэмин итү, аларның функцияләрен һәм хезмәт күрсәтү;
- үз белдегең белән агач һәм куаклар утырту һәм кисү, газон һәм чәчәк түтәлләрен юк итү;
- агачларга һәм башка яшеллеккә гамаки, таганнар, турниклар, киём киптерү өчен баулар, агачларга реклама һәм мәгълүмати щитлар һәм табличкалар, реклама һәм башка мәгълүмат урнаштыру өчен билгелэнгән чыгарылма конструкцияләр, объектларга юл хәрәкәте юнәлешенең күрсәткечләре, афишалар, белдерүләр, агитация материаллары, техник конструкцияләр, юл хәрәкәтендә катнашучыларны мәгълүмат белән тәэмин итү чаралары, баганалардан, коймалардан, реклама щитларыннан, электр үткәргечләрдән, лампалардан, колонкалардан, колонкалардан, юл хәрәкәте;
- стационар булмаган объектларны, шулай ук юл сервисы объектларын, вакытына карамастан, урнаштыру;
- төзелеш һәм башка материалларны, калдыкларны, чүп-чарны, бозлавыкка каршы материаллар һәм башка зарарлы матдәләрне, шулай ук ком һәм бозлавыкка каршы реагентлар белән пычранган кар, боз сколларын жыю;
- бакчаларны казырга;
- йорт хайваннарын газоннарда һәм чәчәкләрдә йөрү;
- яфрактарны, үләнне, ботакларны яндырырга, шулай ук аларны лотокларга һәм башка су үткәрү жайланмаларына сметалар ясарга;
- сметаларны һәм чүп-чарны газоннарда ташларга;
- учак кабызырга, шул исәптән ачык ут куллануны күздә тоткан чаралар үткәргә, мангалларны һәм ачык ут ярдәмендә Жылылык белән эшкәртү өчен башка жайланмаларны кулланырга;
- сок, сумала табу өчен агачларны кисәргә, аларга башка механик зыяннар китерергә;
- яшеллэндерелгән территорияләрдә урнашкан скульптуралар, эскәмияләр, коймалар, чүп савытлары, балалар һәм спорт жиһазлары бозарга;
- агачларның тамырларын кәүсәдән 1,5 метр ераклыкта ачыкларга һәм агач муенларын жир яки төзелеш калдыклары белән күмәргә.

Коймалар

1. Коймалар урнаштыру төзеклэндерү өчен өстәмә элемент булып тора.

2. Коймалар төрле:

- билгеләү буенча (декоратив, яклау, аларның ярашуы);
- биекләктә (түбән - 1,0 м га кадәр, уртача - 1,1-1,7 м, югары - 1,8-3,0 м);
- материал төре (металл, тимер-бетон һ. б.);
- күрү өчен үткүренмәлелек дәрәжәсе (үтә күренмәле, чукрак);
- стационарлык дәрәжәләре (даими, вакытлы, күчмә) һәм башка киртәләр.

Коймаларны проектлау аларның урнашуына һәм гамәлдәге дәүләт стандартлары, сертификацияләнгән эшләнмәләр каталоглары, шәхси проектлау проектлары нигезендә башкарыла.

3. Мәдәни мирас объектлары территорияләрен киртәләү әлеге территорияләр өчен билгеләнгән шәһәр төзелеше регламентлары нигезендә башкарылырга тиеш.

Өслекләргә каплау

1. Өслекләргә каплау жирлек территориясендә куркынычсыз һәм уңайлы хәрәкәт итү шартларын тәэмин итә, шулай ук жирлектәге төзелешнең архитектур йөзен формалаштыра.

Төзеклэндерү максатыннан түбәндәге капламалар билгеләнә:

- каты (капиталь) капламалар - монолит яки жыелма капламалар, шул исәптән асфальтобетон, цемент-бетон, табиғый таштан эшлэнгән;
- йомшак (капиталь булмаган) капламнар-табиғый яки ясалма материаллардан (шул исәптән ком, вак таш, гранит чөчүлекләр, керамзит, резин крошка) башкарыла торган, табиғый хәлдә булган коры катнашмалар, тыгызланган яки ныгытылган бәйләгеч материаллар белән ныгытылган капламалар;
- газон капламнары - үлән катламын эзерләү һәм утыртуның махсус технологияләре буенча башкарыла торган капламалар;
- катнаш капламалар - капламалар (газонга күмелгән рәшәткә плиткасы яки газон рәшәткәсе, яки йомшак катлам).

2. Каплау төрләрен сайлауны аларның максатчан билгеләнеше нигезендә башкарырга кирәк:

- каты - көнкүреш калдыкларын, проектлау вакытына гамәлдә булган иң чик йөкләнмәләргә, характерны һәм хәрәкәт составын, янгынга каршы таләпләргә исәпкә алып;
- йомшак - урыннарны, аерым төр территорияләргә, шул исәптән балалар, спорт майданчыкларын, этләргә урамда йөртү өчен майданчыклар, жәяү йөрү юлларын төзеклэндергәндә аларның үзенчәлекләрен исәпкә алып;
- газон һәм катнаш, аеруча экологик яктан чиста.

Каты өслекнең каты төрләре коры халәттә сцепление коэффициенты белән - 0,6, юешлектә - 0,4 коэффициенты белән өслеккә ия булырга тиеш.

Өслекләр бәйләнеше

Өслекләрнең көчәнеше элементларына, гадәттә, борт ташларының төрле

төрлөрө, пандуслар, баскычлар, баскычлар керэ.

Борт ташлары

1. Юл борт ташлары тротуар һәм машиналар йөрү өлөшө кисешкән урында, машиналар йөрү өлөшө дәрәжәсе 150 ммнан да ким булмаган дәрәжәдә, өслөк өслөгө ремонтланган очракта да сакланырга тиеш.

Автотранспортның газонга бәрелүенә юл куймас өчөн, газон белән хәрәкәт итү өлөшөнөң өслөгө арттырылган борт ташын куллану зарур.

Жәяүлеләр коммуникацияләрен газон белән каплаткан очракта, газон дәрәжәсеннән 0,5 метрдан да ким булмаган арада 50 мм артмаган бакча борты урнаштырырга мөмкин, бу яктый газон һәм элэгүне пычрак булдырмый һәм үсемлекләр чүп-чар өчөн катлам, арттыру аның хезмәте.

Жәяүлеләр зоналары территориясендә төрлө типтагы өслөк катнашмасын рәсмиләштерү өчөн табигый материаллар (кирпеч, агач, валуна, керамик борт һ.б.) кулланарга мөмкин.

Баскычлар, лестницалар, пандуслар

Жәяүлеләр коммуникацияләреннән тайпылганда 60тан артык промилле баскычлар урнаштыруны күздә тотарга кирәк.

Сәламәтлек саклау учреждениеләре һәм башка күпләп йөри торган объектлар, инвалидлар һәм картлар йортлары, баскычлар урнашкан урыннарда төп жәяүлеләр коммуникацияләрендә 50дән артык промилле, һичшиксез, аларны пандус белән озатып барырга кирәк.

Бордюр пандусыннан тайпылу 1:12 кабул ителә.

Төбөгө беренче баскычлар каршындагы төшкәндә һәм күтәрелеш кирәк бүлөп бирергә буйлар якты контрастлы буяулар.

Тышкы баскычларның барлык баскычлары да бер марш чикләрендә киңлегө һәм күтәрелешө биеклегө буенча бертөслө итеп билгеләнә.

Киртәләү пандусы булмаган очракта 75 мм биеклектөгө киртәләү бортиктын һәм поручнины күздә тотарга кирәк.

Юлның горизонталь участоклары пандус башында һәм ахырында тирә-юндөгө текстура һәм төс белән аерылып тора.

Баскычның яки пандусның ике ягы буенча да 800-920 мм түгәрәк яки турыдан-турыпочмакты кисештөгө йөкләмәләр карала уңайлы өчөн колачлау куллары һәм торырлык диварлар өчөн 40 мм.

Мәйданчыклары

Жирлек территориясендә балалар уеннары, өлкәннәр ялы, спорт белән шөгылләнү, чүп-чар жыю урыннары урнаштыру, этләрне урамда йөртү һәм дрессировкалау, автомобиль кую урыннары бар.

Төркөлгән мәдәни мирас һәйкәлләренөң һәм аеруча саклана торган табигать территорияләре зоналарының сак зоналары чикләрендә мәйданчыкларны урнаштыру һәйкәлләрне саклау, табигатьтән файдалану һәм әйләнә-тирә мохитне саклау буенча вәкаләтлө органнар белән килештерергә киңәш ителә.

Йорт яны территорияләре, кагыйдә буларак, балалар өчөн уен һәм спорт

мәйданчыклары белән тээмин ителергә тиеш. Мәйданчыклар төзек һәм имгәнү куркынычы булган инвентарь белән тээмин ителергә тиеш.

Балалар мәйданчыклары

1. Балалар мәйданчыклары төрле яшь төркемнәре өчен аерым мәйданчыклар рәвешендә оештырыла, төрле яшьтәге мәнфәгатьләр буенча зоналаштырылган комплекслы уен мәйданчыклары буларак оештырыла.

Балалар мәйданчыгындагы территорияне төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлеге түбәндәгеләрне үз эченә ала: йомшак катлам төрләре, мәйдан өслеген газон белән бәйләү элементлары, яшелләндерү, уен жиһазлары, эскәмияләр һәм чүп савытлары, яктырту жиһазлары.

Торак йортлар һәм жәмәгать биналары тәрәзәләреннән мәктәпкәчә яшьтәге балалар мәйданчыклары чикләренә кадәр ераклык - 10 м, кече һәм урта мәктәп яшендәге 20 м, комплекслы уен мәйданчыклары - 40 м, спорт-уен комплекслары - 100 м дан да ким булмашка тиеш.

Балалар өчен уен мәйданчыклары контейнер мәйданчыкларыннан кимендә 20 м ераклыкта урнашырга тиеш.

2. Балалар мәйданчыклары тиеш:

- ия планировка өслеге белән засыпкой ком тигезсезлекләр жәйге вакытта;
- даими рәвештә себерергә һәм иртәнге вакытта мунчалау;
- буялырга, коймалар һәм корылмалар буялырга, мәйданчыкта елга бер тапкырдан да ким булмаган күләмдә, ә ремонт кирәк булганда гына башкарылырга тиеш;
- транзит жәяүлеләр хәрәкәтеннән, юллардан, борылу мәйданчыкларыннан, кунак тукталышларыннан, калдыклар өчен контейнерлар урнаштыру өчен мәйданчыклардан, автотранспорт чараларын даими һәм вакытлыча саклау участкаларыннан изоляцияләнергә тиеш.

Травматизацияне булдырмас өчен мәйдан территориясендә чыгыш ясаучы тамырлар яки асылмалы түбән ботаклар, жир өстендәге иске, киселгән жиһазлар (стойкалар, фундаментлар) калдыклары, жиргә тирәнәйтелмәгән металл тыкшынулар (кагыйдә буларак, турниклар һәм таганнар) булу рөхсәт ителми.

Якын-тирә территорияләрне реконструкцияләгәндә балалар мәйданчыклары территориясендә эшләр алып бару һәм төзелеш материалларын туплау рөхсәт ителми.

Яктырту жиһазлары, кагыйдә буларак, мәйданчык урнашкан территорияне яктырту режимында эшләргә тиеш.

2,5 м биеклектә яктырту жиһазларын урнаштыру рөхсәт ителми.

Уен жиһазларын урнаштыру куркынычсызлык норматив параметрларын исәпкә алып башкарылырга тиеш.

3. Балалар мәйданчыкларын карап тоту һәм аларга куркынычсызлыкны тээмин итү өчен жаваплылык аларны карап тотучы затларга йөкләнә.

Спорт мәйданчыклары

Спорт мәйданчыклары халыкның барлык яшь төркемнәрендә физкультура һәм спорт белән шөгыйльләнү өчен билгеләнгән.

Спорт майданчыгында территорияне төзөклөндөрү элементларының мәжбүри исемлегенә йомшак яки газон капламасы төрлөрө (Жэйге чорда), спорт жиһазлары керә.

Спорт майданчыклары яшеллөндөрелә һәм челтөрлө коймалар белән әйлөндөрөп алына. Яшеллөндөрү майданчык периметры буенча урнаштырыла, вертикаль яшеллөндөрү кулланырга мөмкин. Койманың биеклегө - 2,5-3 м, бер-берсенә кушылган урыннарда-1,2 м биеклектә.

Спорт жиһазлары спорт, физкультура майданчыкларында яки рекреацияләр составында махсус жиһазландырылган жәяүлөләр коммуникацияләрендә (сәламәтлек сукмаклары) урнаштырыла. Махсус физкультура снарядлары һәм тренажерлар рәвешендәге спорт жиһазлары завод тарафыннан житештерелгән, шулай ук махсус эшкөртөлгән өслөктөгө бүрәнэлөрдән һәм борыслардан эшлөнгән булырга мөмкин.

Урнаштырганда сертификациялөнгән жиһаз каталогларына таянырга кирәк.

Ял майданчыклары

Торак төзелешә территориясендә өлкөннөр өчөн тынлы ял һәм өстөл уеннары өчөн билгелөнгән ял майданчыклары оештыру мөмкин. Торак йорт тәрәзэлөрөттән тынлы ял итү майданчыклары чигенә кадәр ара-10 метрдан да ким булмаска тиеш, тавышлы өстөл уеннары майданчыклары - 25 метрдан да ким булмаска тиеш.

Ял майданчыгында төзөклөндөрү элементларының мәжбүри исемлегә гадәттә түбөндөгөлөрнө үз эчөнә ала: каты өслөк төрлөрө, майдан өслөгөн газон белән бәйләү элементлары, яшеллөндөрү, ял өчөн эскәмияләр, эскәмияләр һәм өстөлләр, чүп савытлары (кимендә һәр скамьяның бер өлөшөндә), яктырту жиһазлары.

Майданчыкны каплау плитка куәтә рәвешендә проектларга киңөш ителә. Ял итү майданчыклары һәм балалар майданчыклары бергә кушып, балалар уеннары зонасында каты өслөк урнаштырырга киңөш ителми.

Парклар территорияләрендә чирәмдә ял итү өчөн майданчыклар-лужайкалар оештырылырга мөмкин.

Майданчыклар өчөн этләр

1. Этлөрнө урамда йөртү өчөн майданчыклар вәкаләтлө органнар белән билгелөнгән тәртиптә килештерелгән урыннарда урнаштырыла.

Этлөрнө урамда йөртү өчөн майданчык территориясендә төзөклөндөрү элементлары исемлегенә түбөндөгөләр керә: төрлө капламалар, койма, эскәмияләр, чүп савытлары, эскрементларны утильләштерү өчөн контейнер, яктырту һәм мәгълүмат жиһазлары. Периметраль яшеллөндөрүнө күздә тотарга киңөш ителә.

Этлөрнө урамда йөртү өчөн майданчыклар микрорайон һәм торак район территориясендә, Яшел утыртмалардан бушаган урыннарда, метрополитен линияләренөң техник зоналарында, 110 кВт артык көчөнөшлө электр тапшыру линияләрендә, беренчә һәм икенчә поясны су белән тәмин итү чыганакларының санитар зонасыннан читтә урнашырга тиеш.

Торак билгеләнешендәге территорияләрдә урнашкан этләрне урамда йөртү өчен майданчыклар күләме 400-600 кв. м, башка территорияләрдә - 800 кв. м, барлыкка килгән төзелеш шартларында, булган территорияль мөмкинлекләрдән чыгып, майданчыкларның киметелгән күләме кабул ителергә мөмкин.

Майдан чикләреннән алып торак һәм жәмәгать биналары тәрәзәләренә кадәр ара 25 метрдан да ким булмаска тиеш, ә балалар учреждениеләре, мәктәпләр, балалар, спорт майданчыклары, ял майданчыклары участкаларына кадәр - 40 метрдан да ким булмаска тиеш.

Майданчыкны коймалау, кагыйдә буларак, биекlege 1,5 метрдан да ким булмаган жиңел металл челтәрдән башкарыла. Элементлар һәм секцияләр арасындагы ераклык, аның түбән ягы һәм жире хайванга майданчыктан чыгып китәргә яки үзенә травма китерергә тиеш түгел.

Майданчык территориясендә майданнан файдалану кагыйдәләре белән мәгълүмат стенды урнаштырылган булырга тиеш.

2. Йорт хайваннары хужалары үз питомецларының экскрементларын жыю һәм утильләштерүне мөстәкыйль башкаралар.

Хайваннар хужалары хайваннарның башка хайваннарга һәм кешеләргә куркыныч йогынтысын булдырмый калырга, шулай ук тирә-юньдәгеләргә санитар нормалар нигезендә тынлыкны тәмин итәргә, гамәлдәге санитар-гигиена һәм ветеринария кагыйдәләрен үтәргә тиеш.

Автостоянкалар майданчыклары

Жирлек территориясендә түбәндәге автостоянкалар урнаштырыла: кыска вакытлы һәм озак вакытлы автомобильләр саклау.

Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау участогында төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлеге түбәндәгеләрне үз эченә ала: каты өслек төрләре, өслекләр бәйләнеше элементлары, киртәләр, чүп-чар өчен кече контейнерлар, яктырту жиһазлары, мәгълүмат жиһазлары (күрсәткечләр).

Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау участкаларына керү юллары жәяүлеләр юлларының төп юнәлешләре белән кисешергә тиеш түгел.

Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау участогы аша транзит юлларын оештыру рөхсәт ителми.

Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау участогы калган территориядән кимендә 3 м киңлектәге яшел үсентеләр белән изоляцияләнергә мөмкин.

Кече архитектура формалары

1. Кече архитектура формаларын урнаштыру «Төзекләндерү» бүлеге нигезендә, биналар һәм корылмаларны төзү, реконструкцияләү һәм капитал ремонтлау, шулай ук төзекләндерү проектлары яки эскиз тәкъдимнәре нигезендә гамәлгә ашырыла.

Кече архитектура формаларын проектлаганда һәм сайлаганда сертификацияләнгән эшләнмәләр каталогларыннан файдаланырга киңәш ителә. Тарихи төзелеш зоналары, жирлекнең үзәк үзәге, күп функцияле үзәкләр һәм

зоналар өчен кече архитектура формалары индивидуаль проект эшләнмәләре нигезендә проектланырга тиеш.

2. Кече архитектура формаларына карата төп таләпләр булып тора:

- архитектура һәм Ландшафтлы тирәлекнең, территорияне төзекләндерү элементларының характерына туры килү-килмәү;
- материалларның югары декоратив һәм эксплуатацион сыйфаты, аларны озак вакыт дәвамында, тышкы мохит йогынтысын исәпкә алып, саклап калу;
- конструкциянең ныклығы, ышанычлылыгы, иминлеге.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чаралары

1. Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары техник яктан төзек һәм эстетик яктан чиста булырга тиеш.

Тышкы мәгълүмат чаралары, учреждениеләр такталарыннан һәм режим таблицаларыннан тыш, вәкаләтле орган белән килештерелгән паспорт нигезендә һәм аның нигезендә урнаштырыла һәм эксплуатацияләнә.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чаралары хужалары аларның тиешле торышын күзәтеп торырга, тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын урнаштыру урыннарын вакытында ремонтларга һәм жыештырырга тиеш.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын аларга реклама яки мәгълүмати хәбәр урнаштырмыйча урнаштыру һәм эксплуатацияләү, мәгълүмат кырына зыян китерү, шулай ук тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын полиэтилен пленка һәм башка материаллар белән тәмамлау, беркетү рөхсәт ителми.

Реклама яки мәгълүмати конструкция хужасы өч тәүлек эчендә территорияне төзекләндерергә һәм (яки) фасадның тышкы кыяфәтен торгызырга тиеш.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары булганда, аларның фундамент блогы булырга тиеш демонтажированы белән бергә фундаментным блогы.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын беркеткәндә корылмаларга зыян китерү һәм объектларны бизәү, шулай ук аларның бөтенлеген, ныклығын һәм тотрыклылыгын киметү рөхсәт ителми.

Тышкы мәгълүматны урнаштыру чаралары түбәндәге төр булырга мөмкин:

- дивар конструкциясе;
- декоратив панно;
- консоль конструкциясе;
- түбә конструкциясе;
- витрина конструкциясе;
- балалар тактасы;
- режим таблицасы;
- модульле конструкциясе;
- стела;
- щит конструкциясе;
- флаг композициясе;
- махсулаштырылган конструкциясе.

Тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларына карата гомуми таләпләр:

Тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларын проектлау, эзерләү һәм урнаштыру Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирас объектлары (тарих һәм мәдәният ядкярләре), аларны саклау һәм куллану турында Россия Федерациясе законнары таләпләре һәм нормалары таләпләренә туры китереп башкарылырга тиеш;

Тышкы мәгълүмат чаралары турында мәгълүмат Россия Федерациясе дәүләт теле һәм Татарстан Республикасы дәүләт теле турындагы закон таләпләрен үтәү белән урнаштырылырга тиеш;

Ике һәм аннан да күбрәк тел кулланылган очракта текстларның эчтәлегенә һәм техник бизәлешенә буенча охшаш булырга тиеш, дәрәжә һәм ачык итеп эшләнгән.

Гражданнар игъланнары өчен урнаштыру, мәдәни һәм спорт чаралары афишалары

Мәдәни һәм спорт чаралары афишаларын гражданнар күпләп жыела торган урыннарда һәм жәяүлеләр күпләп яши торган урыннарда урнаштырыла торган махсус тумбаларда, щитларда һәм стендларда гына урнаштыру рәхсәт ителә.

Игъланнар өчен стендлар аерым торучы объектлар рәвешендә яки биналарда яки корылмаларда асылмалы щитлар рәвешендә урнаштырыла ала.

VII. Коммуникацияләр төзегәндә, ремонтлаганда, реконструкцияләгәндә жир эшләрен башкаруга төп таләпләр

1. Грунтны ачу яки юл катламнарын каплау (жир асты коммуникацияләрен салу, реконструкцияләү яки ремонтлау, свай һәм шпунтны сую, электр тапшыру, элемент, ут баганалары урнаштыру (алмаштыру), грунтны планлаштыру, инженерлык эзләнүләре вакытында эшләр һәм башка эшләр) белән бәйле эшләр бары тик язма рәхсәт булганда гына башкарыла (вәкаләтле орган тарафыннан бирелгән ордены).

2. Жирлек территориясен төзекләндерү белән бәйле Жир, төзелеш һәм ремонт эшләрен оештыру һәм үткәрү, жир эшләрен башкаруга ордер рәсмиләштерү һәм алу муниципаль хокукый актларның билгеләнгән таләпләренә нигезендә башкарыла.

3. Яшел үсентеләрне сүтү яки күчереп утырту кирәк булганда, Башкарма комитет боерыгын билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерергә һәм яшел үсентеләрне сүтәргә яки күчереп утыртырга кирәк.

4. Жирлек юллары буенча хәрәкәтне вакытлыча чикләү яисә туктату вәкаләтле орган тарафыннан бирелгән рәхсәт нигезендә, юлның ике ягында да мәгълүмат щитын мәжбүри урнаштыру белән гамәлгә ашырыла, анда заказчылар һәм эш башкаручылар, эш сроклары, урап узу маршрутлары турында барлык кирәкле белешмәләрен үз эченә алган. Күрсәтелгән щитның формасы һәм эчтәлегенә рәхсәт бирү буенча муниципаль хезмәт күрсәтүнең тиешле административ регламенты белән билгеләнә.

5. Яраклылык вакыты чыккан ордерлар буенча коммуникацияләр төзегәндә, ремонтлаганда, реконструкцияләгәндә жир эшләрен башкару үз белдәкләрен белән таныла.

VIII. Уңайлы мохиткә карата махсус таләпләр

Торак тирәлеген, урамнарны һәм юлларны төзекләндерү объектларын, мәдәни-көнкүреш хезмәте күрсәтү объектларын проектлаганда торак пунктларның өлкән кешеләр һәм инвалидлар өчен уңайлы булуын, әлеге объектларны картлар һәм инвалидлар хәрәкәтенә ярдәм итүче элементлар һәм техник чаралар белән тәэмин итүне күздә тотарга киңәш ителә.

Өлкән кешеләр һәм инвалидлар хәрәкәтенә ярдәм итүче техник чараларны һәм жиһазларны проектлау, төзү, урнаштыру заказчы тарафыннан расланган проект документациясе нигезендә яңа төзелештә гамәлгә ашырылырга киңәш ителә.

IX. Эчтәлек йорт хайваннары һәм кошлар

1. Йорт хайваннарын һәм кош-кортны тоту өченче затларның хокукларын һәм законлы мәнфәгатьләрен бозмаска тиеш, йорт хайваннары һәм кошларына китерелгән зыян өчен аларның хужалары Россия Федерациясенең гамәлдәге законнарында билгеләнгән тәртиптә жаваплы.

2. Йорт хайваннары хужалары үз питомецларының экскрементларын жыю һәм утильләштерүне мөстәкыйль башкаралар.

3. Авыл жирлегендә яшәүчеләр тарафыннан авыл хужалыгы хайваннары (сыерлар, сарык, кәжәләр, дунгызлар һәм башка) һәм кош-кортларын карап тоту шәхси торак йортлар территорияләрендә рөхсәт ителә.

4. Барлык продуктлы терлекләр (мөгезле эре терлек, кәжәләр, сарыклар, дунгызлар, атлар) биркование юлы белән мәжбүри рәвештә теркәлергә тиеш һәм ел саен ветеринария учреждениеләрендә терлекләр хужаларының яшәү урыны буенча яңадан теркәлү турында.

5. Йорт хайваннарын көтү урыннарында, хужасы күзәтүе астында яисә аның кушуы буенча, жирле үзидарә органының норматив-хокукый акты белән билгеләнә торган көтү урыннарында чыгарырга рөхсәт ителә.

6. Йорт хайваннарын урамда 7.00 сәгатьтән 23.00 сәгатькә кадәр йөртергә рөхсәт ителә. Башка вакытта урамда йөргәндә хужалар урамнарда һәм торак йортларның ишегалларында тынлыкны тәэмин итү өчен чаралар күрергә тиеш.

7. Этне урамда йөртү, әгәр махсус сумкага (контейнерга) яки урамда йөртүче зат кулында булса, өч айга кадәр щенков һәм вак күләмле этләрне урамда йөртү очрақларыннан тыш, поводка (башка жайланмалар), муен һәм Борындык кулланып башкарылырга тиеш. Этне чыбыксыз урамда йөртү торак пунктларның чикләреннән читтә, шулай ук этләрне урамда йөртү өчен билгеләнгән урыннарда рөхсәт ителә.

8. Хужалар йорт хайваннары һәм ишегаллары, тротуарлар, урамнар, парклар, газоннар, балалар мәйданчыклары, скверлар, мәйданнар, шулай ук торак йортлар подъездлары белән пычрануга юл куймаска тиеш. Этләрне, мәчеләрне һәм башка вак хайваннарны урамда йөргән вакытта хужа үзе белән йорт хайваннарының табигый күнегүләрен тулысынча жыештыруны тәэмин итүче кирәк-яраклар булырга тиеш, алар мәйданчыкларда чүп контейнерларына ташланырга тиеш.

9. Этне поводоктан урамда гына чыгарырга була. Махсус бирелгән мәйданчыклар булмаганда, жирле үзидарә органының норматив-хокукый акты

белән билгеләнгән бушлыкларда, кабымлыкларда һәм башка урыннарда йөрү рөхсәт ителә.

10. Этләрне дрессировкалау бары тик яхшы койма белән әйләндереп алынган майданчыкларда яки жирлек территориясендә генә үткәренелгә мөмкин.

11. Йорт хайваннарын юллардан тәүлекнең якты вакытында гына узып китәргә кирәк, шул ук вакытта аларны юлның уң ягына мөмкин кадәр якынарак жибәргә кирәк. Йорт хайваннарын асфальт өслекле юлда грунт юлларынан һәм сукмаклардан узып китү мөмкинлеген булганда алып бару тыела.

12. Урамнарда йорт хайванын төзегәндә терлекләр хужалары яшел үсентеләрне бозудан һәм терлек көтүгә киткән чыгымнарны каплай.

13. Йорт кәжәлләре йорт яны территорияләре эчендә яки көтүлекләрдә хужалар күзәтүе астында гына асралырга тиеш.

14. Рөхсәт ителми:

- балалар һәм спорт майданчыкларында, пляжларда, белем бирү һәм медицина оешмалары территорияләрендә хайваннарны урамда йөртү;

- пляжларда йорт хайваннарын йөртү һәм аларны массакүләм ял итү урыннарында урнашкан су объектларында коену;

- тыю язуы булган очракта, учреждениеләргә хайваннарга юл куярга;

- торақ пунктлар территориясендә алып бармыйча гына хайваннар һәм кошлар чыгару;

- алкогольле, наркотик яки токсик исерек хәлдә булган затлар, шулай ук яше яки сәламәтлеге торышы аркасында хайваннарның хәрәкәтен контрольдә тоталмый торган һәм урамда йөргән вакытта аларның агрессив тәртибен булдырмый кала алмаган затлар тарафыннан хайваннарны урамда йөртү;

- 14 яшькә жетмәгән затлар белән, вак күләмле этләрне урамда йөртү очракларынан тыш, этләрне урамда йөртү;

- балкон, лоджияләрдәге йорт хайваннарын һәм кош-кортларны даими тоту, торақ йортларның гомуми кулланылыштагы урыннарында (чиктәш фатир коридорларында, баскыч күзәнәкләрендә, чарлақларда, подвалларда һәм башка ярдәмче биналарда даими тоту);

- махсус чаралар (күргәзмәләр һ.б.) үткәру урыннарынан тыш, авыл жирлекләре территориясендә йорт хайваннарын тоту.

15. Йорт хайваннары һәм кош-корт хужалары бурычлы:

- терлекчелек продуктларының ветеринария-санитария ягынан иминлеген тәмин итүче хужалык һәм ветеринария чараларын гамәлгә ашырырга, әйләнә-тирә терлекчелек калдыклары белән пычрануга юл куймаска, шулай ук ел саен яңадан теркәлү чорында мәжбүри дөвалау-профилактика чаралары үткәргә;

- хайваннарның урнашу урынын даими контрольдә тоту;

- хайваннар авырганда һәм алар үлгән очракта, шулай ук үз-үзләрен гадәти булмаган тотканда кичекмәстән ветеринария учреждениеләре белгечләренә хәбәр итәргә кирәк. Алар килеп житкәнче, аеру хайваннар белән билгеләре авырулар;

- ветеринария белгечләре таләбе буенча терлекләренә карау, диагностика тикшеренүләре, саклау прививкалары һәм дөвалау-профилактик эшкәртүләр

өчен бирергә.

16. Үлгән терлекне күмү махсус билгеләнгән урында махсуслаштырылган оешма тарафыннан башкарыла.

17. Үз территорияләрендә каравылчы этләре булган оешмалар бурычлы:

- теркәргә эт гомуми нигезләрдә;
- тотарга эт ныклы бәйдә;
- килүчеләрнең хайваннар янына керү мөмкинлеген булдырмакка;
- этләргә яхшы койма белән әйләндереп алынган территориядә яки гомуми файдаланудагы территориядән янган территориядә, территориягә кергәндә кисәтү язуы булганда гына төшереп калдырырга.

18. Жәмәгать урыннарында булган, озата баручы затлардан башка күзәтүчесез хайваннар тотылырга тиеш.

19. Сукбай хайваннарны аулаган махсус предприятие яки жирле үзидарә органнары белән төзелгән килешү нигезендә башкарыла ала.

20. Сукбай хайваннарны тоту чараларын гамәлгә ашыру хайваннарга карата гуманлы мөнәсәбәт һәм ижтимагый эхлак нормаларын үтәү принципларына нигезләнә.

21. Рөхсәт ителми:

- тиешле карардан башка, шәхси йортлар территориясеннән һәм фатирлардан малларны тартып алу;

- кибет, даруханәләр, коммуналь хезмәт күрсәтү предприятиеләре һ. б. янында элементдән этләргә төшерү;

- ветеринария органнары киңәшеннән башка, приманкалар һәм башка тоту чараларын кулланырга.

Х. Кагыйдәләргә үтәлешен контрольдә тоту

1. Физик һәм юридик затлар, вазыйфай затлар жирлек территориясен төзекләндерү буенча әлегә Кагыйдәләрдә билгеләнгән таләпләргә үтәлешен тәэмин итәргә тиеш.

2. Әлегә кагыйдәләргә бозу административ хокук бозулар турында Татарстан Республикасы кодексы (федераль законнарда һәм Россия Федерациясенә башка норматив хокукий актларында каралган нормаларны һәм кагыйдәләргә үз эченә алган әлегә Кагыйдәләргә нигезләмәләреннән тыш) нигезендә җаваплылыкка китерә.

3. Төзекләндерү өлкәсендәге законнар һәм муниципаль хокукий актлар таләпләргә үтәмәгән яки тиешенчә үтәмәгән өчен җаваплылыкка тарту зат күрсәтелгән таләпләргә үтәүдән һәм җибәрелгән житешсезлекләргә бетерүдән азат итми.